educ_2024_115

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
Кафедра педагогіки та методики початкової освіти

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО СІМ'Ї У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти - другий (магістерський)

Виконала:
студентка 6 курсу, групи 632 групи
спеціальності 013 «Початкова освіта»
Лиховоля Яна Михайлівна
Керівник: **доц.Гордійчук О.Є**

До захисту допущено:
на засіданні кафедри
протокол № ___ від «___» _____ 2023 р.

Зав. кафедри _____ проф. Романюк С.З.

ЧЕРНІВЦІ-2023 р.

АНОТАЦІЯ

Прізвище та ініціали: Лиховоля Яна Михайлівна

Формування ціннісного відношення до сім'ї у молодших школярів у позаурочній діяльності - Рукопис.-65 ст.

Спеціальність: Початкова освіта 013

Заклад вищої освіти: Чернівецький університет імені Юрія Федьковича місто Чернівці

В роботі аналізується проблема формування ціннісного відношення до сім'ї у молодших школярів. Необхідно визначити особливості, умови та фактори формування ціннісного відношення до сім'ї у молодших школярів, розробити рекомендації формування ціннісного відношення до сім'ї у молодших школярів у позаурочній діяльності.

Виявляються особливості формування ціннісного відношення до сім'ї у молодших школярів. Розробити програму формування ціннісного відношення до сім'ї у молодших школярів.

Також важливо підсумувати результати діагностики, та зробити висновки на їх результатах.

Дослідження показало що діти мають уявлення про сімейні цінності, більшість з них мають середній рівень сформованості цих уявлень і використовують у своїй поведінці сімейні цінності. Проте є деякі діти, у яких ці уявлення про сімейні цінності сформовані недостатньо, що актуалізує проведення додаткової педагогічної роботи з формування у дітей молодшого шкільного віку уявлень про сімейні цінності.

Метою комплексу заходів є сприяння формуванню у молодших школярів уявлень про сімейні цінності.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел.

Ключові слова: школярі, цінності, сім'я, формування цінностей, позаурочна діяльність.

Prizvyshche ta initsialy: Lykhovolya Yana Mykhaylivna

Formuvannya tsinnisnoho vidnoshennya do sim'yi u molodshykh shkolyariv u pozaurochniy diyal′nosti - Rukopys. -65 p.

Spetsial′nist′: Pochatkova osvita 013

Zaklad vyshchoyi osvity: Chernivets′kyy universytet imeni Yuriya Fed′kovycha misto Chernivtsi

The work analyzes the problem of forming a valuable relationship to the family among younger schoolchildren. It is necessary to determine the features, conditions and factors of the formation of a value relationship to the family among younger schoolchildren, to develop recommendations for the formation of a value relationship to the family among younger schoolchildren in extracurricular activities.

Peculiarities of the formation of a valuable relationship to the family among younger schoolchildren are revealed. To develop a program for the formation of a valuable attitude to the family in younger schoolchildren.

It is also important to summarize the results of diagnostics and draw conclusions based on their results.

The study showed that children have ideas about family values, most of them have an average level of formation of these ideas and use family values in their behavior. However, there are some children in whom these ideas about family values are not sufficiently formed, which actualizes the implementation of additional pedagogical work on the formation of ideas about family values in children of primary school age.The purpose of the set of activities is to help young schoolchildren form ideas about family values.The work consists of an introduction, three chapters, conclusions to chapters, general conclusions, a list of used sources.

Key words: schoolchildren, values, family, formation of values, extracurricular activities.

ЗМІСТ

ВСТУП.....5

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО ставлення ДО СІМ'Ї У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....8

1.1. Проблема формування ціннісного ставлення до сім'ї в дослідженнях учених).....8

1.2. Ціннісне ставлення до сім'ї як складова морального розвитку молодшого школяра.....11

1.3. Специфіка формування ціннісного ставлення дитини молодшого шкільного віку до сімей в різних типах сімей.....21

Висновки до першого розділу.....24

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА РОЗРОБКА ПРОГРАМИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО СІМ'Ї В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....27

2.1. Методи та організація емпіричного дослідження та аналіз його результатів.....27

2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження.....31

2.3. Мета, завдання та зміст програми формування ціннісного ставлення до сім'ї у молодших школярів у позаурочній діяльності.....33

2.4. Реалізація програми формування ціннісного ставлення до сім'ї у молодших школярів у позаурочній діяльності.....44

Висновки до другого розділу.....57

ВИСНОВКИ.....60

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....65

ВСТУП

Актуальність дослідження : "Формування ціннісного ставлення до сім'ї у молодших школярів у позаурочній діяльності" обумовлена тим, що вона стосується процесу виховання та формування ціннісних орієнтацій у дітей на початковому етапі їхнього розвитку.

У сучасному світі, де сім'я є основною соціальною ланкою, важливо виховувати у дітей позитивне ставлення до сімейних цінностей і відносин. Молодші школярі перебувають у віковому періоді, коли вони починають усвідомлювати роль сім'ї в своєму житті, формувати уявлення про сімейні стосунки та отримувати перший досвід взаємодії з близькими людьми.

Необхідність звернення уваги на проблему формування ціннісного ставлення до сім'ї у молодших школярів має кілька обґрунтованих причин:

Вплив сім'ї на дитину: сім'я є найважливішим соціальним оточенням для молодшого школяра. Ставлення дитини до сім'ї має велике значення для її емоційного, психологічного та соціального розвитку.

Формування ціннісних орієнтацій: в молодшому шкільному віці діти активно формують свої ціннісні орієнтації. Підтримка розвитку позитивного ставлення до сім'ї сприяє формуванню ціннісного ставлення до родинних цінностей, взаємодії та взаєморозуміння з близькими.

Попередження проблем: правильне формування ціннісного ставлення до сім'ї у молодших школярів сприяє попередженню проблем у родинних відносинах, конфліктів у сім'ї та соціально-емоційних проблем у дітей. Якщо у дітей з молодшого шкільного віку сформовано позитивне ставлення до сім'ї та сімейних цінностей, це може сприяти зміцненню сімейних зв'язків, підвищенню рівня довіри та спілкування в родині.

Розвиток соціальних навичок: формування ціннісного ставлення до сім'ї у молодших школярів сприяє розвитку соціальних навичок, таких як спілкування, співпраця, повага та емпатія. Ці навички є важливими для побудови здорових міжособистісних відносин у майбутньому.

Підтримка сімейного благополуччя: формування позитивного ставлення до сім'ї у молодших школярів сприяє зміцненню сімейного благополуччя. Діти, які цінують і поважають свою сім'ю, більш схильні до підтримки та допомоги один одному, що сприяє здоровому розвитку сімейного середовища.

Серед науковців, які займаються дослідженням проблеми формування ціннісного ставлення до сім'ї у молодших школярів варто виділити наступних:

Бех І.: психолога, професора Київського національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, яка досліджує питання формування ціннісного ставлення до сім'ї та сімейних цінностей у молодших школярів;

Борисюк Н.: доктора психологічних наук, професора Львівського національного університету імені Івана Франка, яка займається дослідженням впливу сімейного середовища на формування ціннісного ставлення у дітей;

Кочарян О.: доктора психологічних наук, професора Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, яка також вивчає питання формування ціннісного ставлення до сім'ї та сімейних цінностей у молодших школярів.

Костюк Л.: доктора психологічних наук, професора Львівського національного університету імені Івана Франка, яка досліджує вплив родинного виховання на формування ціннісного ставлення до сім'ї у дітей.

Все вище зазначене підкреслює актуальність обраної теми дослідження та вказує на необхідність подальшого вивчення особливостей формування ціннісного ставлення до сім'ї у молодших школярів.

Мета дослідження : полягає в теоретико-емпіричному дослідженні проблеми та розробленні програми формування ціннісного ставлення молодших школярів до сім’ї у позаурочній діяльності.

Завдання:

1. Здійснити аналіз проблеми формування ціннісного ставлення до сім’ї в дослідженнях учених.
2. Розкрити сутність ціннісного ставлення до сім’ї та специфіку його формування у молодших школярів в різних типах сімей.

3. Здійснити емпіричне дослідження та аналіз його результатів.
4. Зреалізувати програму формування ціннісного ствалення до сім'ї у молодших школярів у позаурочній діяльності.

Об'єкт дослідження – ціннісне ставлення до сім'ї.

Предмет дослідження - формування ціннісного ставлення молодших школярів до сім'ї у позаурочній діяльності.

Методи дослідження - теоретичні (для вивчення сутності теми і доведення актуальності проблеми), аналіз сімейних цінностей відносно типу сім'ї, опис впливу неповних сімей на формування ціннісного ставлення молодшого школяра до сім'ї; емпіричний (спостереження за рівнем обізнаності молодших школярів в сімейних цінностях), анкетування та тестування щодо масового виховного уявлення про сімейні цінності у дітей молодшого шкільного віку.

Теоретичне значення наукового дослідження – полягає у розкритті сутності формування ціннісного ставлення до сім'ї у молодших школярів, аналізі типу сім'ї, який може негативно впливати на формування ціннісного ставлення до сім'ї; виокремлення і дослідження сімейних **цінностей.**

Практичне значення наукового дослідження - полягає у донесенні до тонкої дитячої натури суть сімейних цінностей, які будуть запорукою успішної сім'ї та особистості в майбутньому, вивченні сформованих цінностей в дітей; розроблення та реалізація програми формування ціннісного ставлення до сім'ї у молодших школярів у позаурочній діяльності.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО ставлення ДО СІМ'Ї У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Проблема формування ціннісного ставлення до сім'ї в дослідженнях учених.

У нових умовах оновлення соціально-економічного способу життя суспільства інститути сім'ї піддаються змінам. Виникають нові проблеми, одна з яких пов'язана з ситуацією неповної сім'ї. Останні роки різко зросла кількість дітей дошкільного віку, які ростуть в неповних сім'ях, де вихователем, як правило, є мати. Також дуже гостро стоїть проблема позашлюбних дітей, яка не тільки серйозно не досліджувалася, а й тривалий час замовчувалася.

Це питання є актуальним, оскільки через велику кількість розлучень і позашлюбних дітей статистичною нормою вважається неповна сім'я. За даними Комітету з праці та соціального захисту населення України, кожна п'ята сім'я з неповнолітніми дітьми вважається неповною. Наприклад, якщо у 2020 році частка дітей, народжених незаміжніми жінками, становила 19%, то у 2023 році – понад 32%. Згідно зі статистикою, кожна третя сім'я в Україні неповна і щорічно розпадається близько 500 тисяч шлюбів, що також призводить до утворення неповних сімей.

Неповні сім'ї соціологи і демографи відносять до «групи ризику». Проте педагоги та психологи вважають, що сімейний достаток сам по собі не є надійною запорукою щастя та благополуччя, а лише забезпечує створення більш оптимального освітнього середовища. У неповній сім'ї є певні труднощі у вихованні дітей, але при серйозному, вдумливому педагогічному підході можна сформувати особистість, яка добре адаптується до життя в суспільстві, позитивно сприймає його норми і цінності. Тому особливої актуальності набувають завдання дослідження неповної сім'ї педагогічними спеціалістами

дошкільних навчальних закладів та педагогічного супроводу такої сім’ї у формуванні особистості дитини.

Неповні сім’ї соціологи та демографи відносять до «групи ризику», оскільки саме в таких сім’ях найімовірніше розриваються родинні зв’язки дитини. Для дитини неповна сім’я все рідше є своєрідним буфером між нею та суспільством, буфером, що дозволяє безперебійно протікати в процесі соціалізації менш болісно. Ця сім'я не є для дитини психологічним притулком від соціальних і соціальних потрясінь.

Як уже зазначалося, діти в неповній сім'ї не можуть пізнати стосунки між чоловіком і жінкою і не можуть сформувати цілісну модель таких стосунків. Однак у цієї проблеми є вихід: мати може допомогти своїм дітям створити добрі й довірчі стосунки з дорослими чоловіками, яких вона добре знає і яким довіряє.

Польський психолог М. Земська зазначає, що ефективність виховної функції, спрямованої на дітей, значно зростає, коли її виконує подружня пара – батько і мати. З цього випливає стабільність сімейного простору, що є одним із важливих факторів забезпечення психічного здоров’я та емоційного благополуччя дитини. В іншому випадку розпад сім'ї, викликаний розлученням і супроводжуваним цим розставанням другого з батьків, часто викликає у дитини глибокий шок і викликає в неї образу.

При розпаді сім'ї можуть виникнути два типи ситуацій, кожна з яких є травмуючим фактором і викликає у дітей різні типи психічних комплексів. Однією з таких ситуацій є ситуація, коли дитина сприймає подружній конфлікт перед розлученням як якусь загрозу своєму існуванню. Крім того, найбільш небезпечним для дитини може бути занурення в інтриги та конфлікти між батьками. Ще одна психотравмуюча ситуація - подальше виховання дитини в неповній сім'ї одним із батьків. Цей факт значно ускладнює особистісний розвиток дитини, оскільки вимушена розлука з батьком, який залишив сім'ю, часто викликає у дитини відчуття тривоги і страху, втрату впевненості в безпеці, депресію та багато інших симптомів розвитку неврозу. Проте дитина,

яка згодом опинилася в родинному оточенні, повному гармонії та доброзичливості, може заспокоїтися та відновити психологічну рівновагу [4].

Найбільш інтенсивно проблемою неповної сім'ї займався чеський дитячий психолог З. Матейчек. На його думку, статусне становище дитини, яка росте в неповній сім'ї, є надзвичайно своєрідним, а часом навіть по-своєму небезпечним. Він зазначив, що дитина, яка виховується в неповній сім'ї, іноді відчуває гостру загрозу через складність формування гендерної ідентичності та однобічність виховання. Знаючи про ці труднощі, мама може мінімізувати їх. Тут майже все залежить від її особистості, від того, яку психологічну та соціальну допомогу вона отримує від оточуючих, чи то більшого кола родичів, знайомих, чи то соціальних служб та інших державних установ.

Австрійський психоаналітик Д. Г. Фігдор у своїй книзі «Діти розлучених батьків: між травмою і надією» розкриває справжній зміст переживань дітей, спричинених розлученням батьків. В першу чергу така дитина переживає стан смутку, гніву, провини і страху. Важливо розуміти, що діти за своєю суттю не бажають усвідомлювати, що їхні стосунки з будь-яким із батьків можуть залежати від обставин, відмінних від взаємної любові. Кожне розлучення несе з собою незворотність попередніх стосунків і незворотність життєвих обставин. В результаті його пов'язують зі смертю одного з батьків. А для дошкільнят факт розлучення сприймається як «вмирання», тобто «йде назавжди». Те, як діти переживають розлучення, має величезний вплив на їх майбутнє психічне здоров'я та особистісний розвиток.

Отже, аналіз педагогічних праць з проблеми дослідження виявив наступне. Особливу увагу науковці приділяють розлученню батьків як фактору, що негативно впливає на особистісний розвиток дітей. Ряд вчених вказують на те, що зростає ціна виховного впливу матері (надмірна опіка, дріб'язковий контроль, диктат, любовний деспотизм). Деякі педагоги і психологи вважають, що мати з розумним і відповідальним підходом до виховання дітей потенційно здатна забезпечити процес повноцінного особистісного розвитку дитини в неповній сім'ї. У сучасних соціально-економічних умовах сім'я вважається найважливішим інститутом соціалізації, який найкраще працює в гармонійному

поєднанні сімейного і суспільного виховання для всебічного розвитку особистості дитини.

Ефективність дитячоорієнтованої виховної функції сім'ї значно підвищується, коли її виконує подружня пара – батько та мати. З цього випливає, що стабільність сімейного простору є одним із важливих факторів забезпечення психічного здоров'я та емоційного благополуччя дитини.

1.2. Ціннісне ставлення до сім'ї як складова морального розвитку молодшого школяра.

Аналіз джерел з проблеми сімейного виховання дозволяє стверджувати, що сім'я є одним із найдавніших виховних інститутів, у якому відбувається самопізнання дитини та формується впевненість у собі, виявляється індивідуальна спрямованість її особистості, задовольняються потреби дитини. реалізуються любов, повага, турбота, спілкування, активність, формується мотивація поведінки дитини, відбувається його первинна соціалізація. Не применшуючи значення школи, роботи та друзів, можна стверджувати, що основи нашого успіху закладаються та розвиваються насамперед у родині [22, с.9].

Конституція України говорить: «Материнство і дитинство, сім'я перебувають під охороною держави. Турбота про дітей і їх виховання є рівним правом і обов'язком батьків» [24]. Сім'я є першою структурною одиницею суспільства, природним середовищем для розвитку дитини і закладає основу особистості. Сім'я є основою кожної держави (яка сама по собі має абсолютну цінність), найважливішою умовою збереження і плекання інтелектуальної історії народу; традиції, національна безпека. У наш час проблемам сім'ї та сімейного виховання приділяється значна увага в державних документах. Поступово відновлюється та вибудовується дидактична система сім'ї, відповідно зростає роль традиційних сімейних цінностей у вихованні дитини.

Навчальний процес розглядається як процес розвитку особистості, прийняття духовних, моральних, соціальних, сімейних та інших цінностей.

Основні освітні результати виражаються в центральних освітніх завданнях, зміст яких відображає основні напрямки розвитку особистості: особистісна культура; соціальна культура; сімейна культура.

У концепції духовно-морального розвитку і становлення особистості українського громадянина, яка є ідейною основою стандарту, сказано: «Сімейна культура - це усвідомлення безумовної цінності сім'ї як фундаментальної основи нашої приналежності до родини, народу, Батьківщини; розуміння та дотримання моральних засад родини, таких як любов, взаєморозуміння, взаємодопомога, шанування батьків, турбота про молодших і старших, відповідальність один за одного; дбайливе ставлення до життя людини, турбота про продовження роду» [26].

Концепція стверджує, що духовно-моральний розвиток особистості починається в сім'ї. Це перший етап становлення особистості. З метою забезпечення збереження і розвитку спілкування, неперервності, спадкоємності та органічного налагодження виховного процесу дитини, що вже здійснюється в сім'ї, загальноосвітня школа повинна співпрацювати з сім'єю в здійсненні процесу навчання, духовно-морального розвитку дитини. Створення спільного простору духовно-морального виховання та формування, відкритого до соціального середовища школи та родини; передумови для того, щоб школа була не тільки закладом, в якому відбувається навчання, а й стала соціальною сім'єю для дитини [26].

Таким чином, сім'я, побудована на традиційних сімейних цінностях, таких як любов, вірність, взаємоповага, самопожертва, турбота один про одного, теплота сімейних стосунків, спільність сімейних інтересів, відповідальність, праця, воля, є основа фізичного та психічного здоров'я підростаючої особистості та патріотизму.

Інтегруючи свої виховні зусилля з іншими соціальними інститутами, сім'я виступає провідною ланкою цілісного виховного процесу [19, с. 16-17].

Аналіз наукових праць вітчизняних і зарубіжних дослідників дозволив зробити висновок, що однією з багатьох особливостей сучасних умов формування уявлень про сімейні цінності є те, що батькам необхідно опанувати

традиції не тільки в педагогічному плані (стосовно дітей), але також і в особистому сенсі (що стосується їх самих). Перед ними стоїть подвійне завдання: стати носіями духовно-моральної культури та способу життя, які вони хочуть прищепити своїм дітям; створювати і постійно підтримувати в сім'ї таку культурну, психологічну і духовну атмосферу, в якій формується і закріплюється споконвічне прагнення дитини до піднесеного, святого і доброго. Перешкодами на шляху вирішення цих проблем є сучасне секуляризоване соціокультурне середовище, відсутність у батьків чітких, систематизованих уявлень про традиції домашньої родинно-педагогічної культури та брак особистого духовного досвіду, а також відсутність системи духовно-морального виховання дитини батьками, педагогічна та духовно-моральна підтримка сім'ї у вихованні дітей, духовна черствість сучасних дітей, батьків, учителів [40].

Сьогодні сім'я вважається незамінним органом суспільного виховання, тому її основним завданням є моральна орієнтація підростаючого покоління. З цього випливають завдання сімейного виховання: навчити дитину розуміти суспільне життя, емоційно сприймати його, орієнтуватися в ньому, щоб, зрештою, вміти творчо перетворювати дійсність.

Традиційними сімейними цінностями є: сімейний спосіб життя, родинні стосунки, сімейні традиції, національна культура [19, с. 22]. Незмінною цінністю сім'ї є категорія дітей, але в той же час в країні спостерігається тенденція до сім'ї з однією дитиною, негативні наслідки якої очевидні. Тому в цьому сенсі підходить ідея більшості вітчизняних науковців, який вважав зменшення кількості дітей у сім'ї «механічною причиною руйнування колективу» [26, с. 203].

У рамках нашого дослідження ми також розглядаємо погляди сімейних цінностей, що стосуються формування особистості дитини:

1) цінності, пов'язані із самоствердженням особистості в найближчому оточенні;

2) цінності, що задовольняють потребу в батьківстві та материнстві;

3) цінності, пов'язані із задоволенням потреби в любові і схваленні;

4) цінності, що задовольняють фізіологічні потреби дитини;

5) цінності, які дозволяють відчувати відносну стабільність і безпеку;

6) цінності, що задовольняють потребу в спілкуванні і розширюють її коло;

7) цінності, що дозволяють задовольнити прагматичні потреби [36].

Аналіз наукової та навчальної літератури показав, що сімейні цінності – це духовно-моральні орієнтири та установки, які ґрунтуються на внутрішньосімейних стосунках, традиціях, сімейних звичаях, моделях спілкування та ставленні до навколишнього світу. Важливу роль у вихованні та соціалізації дітей відіграють сімейні цінності. Як морально-духовні якості особистості сімейні цінності є соціальними за своєю природою, але індивідуальними за формами домінування та прояву. Вони виконують функцію регуляторів поведінки і охоплюють усі сторони життя людини.

Аналіз літератури з проблеми дослідження дозволив уточнити поняття «сімейні цінності». На нашу думку, сімейні цінності– сукупність світоглядних і моральних установок на сім'ю, визнаних суспільством і заснованих на традиційному розумінні інституту сім'ї, шлюбу та дитячо-батьківських стосунків у ньому, а вибір сімейних цілей і способу життя впливає на сім'ю і взаємодія його учасників і забезпечення культурно-демографічного відтворення суспільства.

Сімейні цінності, як частина основи всієї людської культури, в ідеалі повинні формуватися відповідно до загальнолюдських цінностей і цінностей суспільства, в якому проживає сім'я. У нашому розумінні це такі цінності, як: любов, турбота, взаєморозуміння, вірність, повага, співчуття, взаємопідтримка, щирість, довіра та ін. Цінність сімейних цінностей полягає в забезпеченні ефективного функціонування сім'я і виховання дітей. Опанування дитиною сімейних цінностей можна вважати необхідною умовою розвитку всіх сфер її особистості.

Під сімейними цінностями ми розуміємо відтворений у свідомості образ сімейних цінностей і ставлення до них, а також психічний процес формування образу.

Процес формування у дітей молодшого шкільного віку уявлень про сімейні цінності має свої особливості. До них належать такі функції:

1) особливості виховання традиційних сімейних цінностей відповідно до вікових особливостей молодшого шкільного віку.

2) особливості взаємодії сім'ї та школи в процесі формування уявлень про сімейні цінності у дітей молодшого шкільного віку.

3) безперервність освітнього процесу (дошкільний навчальний заклад – початкова школа; загальна початкова освіта – загальна початкова освіта);

4) комплексність виховного процесу – формування уявлень про сімейні цінності має відбуватися як у школі, так і в системі додаткової освіти.

Розглянемо зазначені особливості процесу формування у дітей молодшого шкільного віку уявлень про сімейні цінності.

1) Особливості виховання традиційних сімейних цінностей відповідно до вікових особливостей молодшого шкільного віку.

Головною особливістю молодшого шкільного віку є зміна характеру діяльності дітей від ігрової до навчальної. У цьому віці відбувається інтенсивний розвиток психіки дитини: мислення, пам'яті, уваги, емоційно-вольової сфери [2].

У процесі особистісного розвитку учня цього віку сімейні цінності вважаються фундаментальним компонентом виховання, адже сім'я закладає основу для формування моральних засад дитини, збереження її психічного здоров'я та формування її особистісної «Я-концепції» [1]. Часто від того, які інтереси і цінності стоять на першому плані у старших членів сім'ї, залежить, як розвиваються діти і ким вони стануть згодом. Оскільки дитина дуже чутлива до поведінки дорослих і швидко засвоює все, що відбувається в сімейному житті, це часто стає джерелом її соціальної поведінки і, власне, підготовки до життя.

Структура сім'ї, сформована звичаями і традиціями, об'єднується системою взаємин старших і молодших, створюючи тим самим психологічний клімат сім'ї, в якому дитина вчиться сприймати світ і оточуючих людей, набуває навичок спілкування і досвіду з інші живуть разом. Тому важливо, наскільки важливий у цій сім'ї пріоритет традиційних цінностей, пов'язаних із

приналежністю до свого роду, шанобливе ставлення до батьків та сімейних святинь, любов і терпимість до ближніх, захист найменших і старших у цій родині.

Як відомо, особистий досвід кожної дитини завжди унікальний по-своєму; І цей досвід з кожним разом не лише ускладнюється та примножується, але й інтегрується дитиною, коли їй доводиться через себе інтерпретувати та відображати певні події. Тоді ми вважаємо бажаним розвивати сімейне виховання, продуктивність якого безпосередньо залежить від переважаючих цінностей у сім'ї та того, як вони змінюються у свідомості дитини. У цьому контексті завжди слід усвідомлювати, що формування ціннісних стосунків молодших школярів до сім'ї починається з раннього віку і безпосередньо пов'язане з особистісним самовизначенням підростаючої людини.

Інтеграція молодшого школяра в сім'ю може мати таку структуру внаслідок особливостей розвитку когнітивної та емоційної сфер психіки:

- діти молодшого шкільного віку сприймають сімейно-побутові традиції як елементарне ставлення до традиційних сімейних цінностей;

- молодші школярі усвідомлюють ціннісні відносини через компоненти: емоційний (оціночний), когнітивний (раціональний) і поведінковий;

- діти молодшого шкільного віку сприймають сімейні традиції як культурні цінності;

- поєднання у свідомості молодшого школяра інтересів і потреб з ціннісними орієнтаціями сприяє регуляції його поведінки [39].

З цієї точки зору дослідники вважають, що процес засвоєння сімейних цінностей у молодших школярів проходить три етапи: по-перше, дитина емоційно сприймає все, що відбувається в його сім'ї; тоді він починає бачити свою особисту причетність до світу своєї родини; а потім він співвідносить сімейні цінності з іншими цінностями на рівні особистої значущості [39]. Крім того, знайомлячись із сімейними традиціями та їх підтримкою, молодший школяр вчиться розуміти цінність родини, піклуватися про неї та пишатися нею. А як показує життя, сім'я є ще й найважливішою школою моралі для її членів; тут діти роблять перші кроки до морального становлення своєї

особистості. Якщо, наприклад, активна соціальна спрямованість діяльності батьків відображається на способі життя сім'ї, то в них виростуть ідейно переконані діти.

2) Розглянемо далі особливості взаємодії сім’ї та школи в процесі формування у дітей молодшого шкільного віку уявлень про сімейні цінності.

Формування уявлень про сімейні цінності у молодших школярів має глибокий особистісний зміст; і стабільність цих цінностей також можна пояснити грамотною роботою вчителів. Процес уявлення про сімейні цінності у молодших школярів у шкільному середовищі стає ефективнішим, коли позакласні заняття, пов’язані з сім’єю, включають у позакласну діяльність; якщо на практиці, а не формально, то здійснювати системну взаємодію педагогів і батьків; якщо використовувати такі форми, як спільні батьківсько-учнівські збори, фестивалі та спортивні заходи, зустрічі з відомими літніми людьми тощо. Для того, щоб початкова школа, як і сім'я, стала педагогічним хранителем сімейного вогнища, вчителі повинні бути перевіреними і надійними суб'єктами, які узгоджують свою виховну діяльність із сімейним вихованням, яке батьки дають своїм дітям [4] .

Доцільно розглянути сутність і принципи сімейного виховання.

Сімейне виховання – це складна і багаторівнева система. На це впливають спадковість і біологічне (природне) здоров'я дітей і батьків, матеріально-економічна забезпеченість, соціальний статус, спосіб життя, кількість членів сім'ї, місце проживання, ставлення до дитини та ін. Все це органічно взаємопов'язане і проявляється в кожному окремому випадку по-різному. Таким чином, сімейне виховання можна охарактеризувати як виховно-виховну систему, яка зорієнтована на умови конкретної сім'ї.

Підтримка, захист і виховання особистості дитини з урахуванням його можливостей та сумісність із сімейними та громадськими цінностями [27]. Це визначення вказує на такі характерні ознаки сімейного виховання: безперервність і тривалість впливу; Інтимність, природність, багатогранність і безпосередність спілкування на основі почуття зв'язку, любові, довіри і взаємної відповідальності; Спілкування та взаємодія людей різного віку з

різними інтересами та професійною діяльністю; взаємне вирівнювання формуючих впливів.

Метою сімейного виховання є формування таких якостей особистості, які допоможуть дитині безболісно адаптуватися до дорослого життя, гідно долати життєві труднощі та перешкоди на професійному шляху.

Найважливішими завданнями формування сім'ї є:

- збереження здоров'я дитини, підтримка її природних здібностей повноваження;

- турбота про розвиток і самореалізацію задатків і нахилів дитини;

- допомога в приємній соціалізації дитини та в догляді за нею соціальний статус;

- формування досвіду емоційно-моральних стосунків;

- трудове виховання, розвиток працьовитості, допомога у виборі професії;

- піклування про загальний культурно-інформаційний розвиток та забезпечення соціальних навичок дитини;

- гендерне виховання, підготовка дітей до самостійного сімейного життя [9].

Основними принципами сімейного виховання є: атмосфера альтруїзму, безпеки та єдності.

Принцип альтруїзму. Воно виражається у взаємній турботі, любові та прихильності, активній взаємодопомозі, симпатії, увазі тощо

Співчуття один до одного, готовність пожертвувати часом, миру, енергії, інтересів на благо ближнього і слабкого, в переживанні задоволення від турботи про ближнього, у здійсненні добрих справ на благо іншого.

Альтруїзм – це механізм емоційного захисту та морального розвитку особистості дитини, її самооцінки. Атмосфера альтруїзму в сім'ї створює індивідуальний досвід стосунків людини з навколишнім світом, відкриває шлях до делікатності, тонкості і співчутливого розуміння. до вправ в ідеальних нормах людського суспільства.

Принцип безпеки. В її основі лежить природна психологічна турбота батьків про захист і збереження фізичного, емоційного, морального та

соціального здоров’я дитини. Забезпечуючи дотримання принципу безпеки, сім’я створює систему впорядкованих емоційних контактів з дитиною, дотримується екологічно чистого харчування, привчає дитину бережливому поводженню з предметами та відповідальному ставленню до навколишнього світу. Сім'я захищає дитину від емоційного перевантаження, захищає її від розвитку почуття страху і недовіри до оточуючих, допомагає успішно справлятися і досліджувати навколишній світ, гарантує почуття впевненості в собі, самоповаги і гідності.

Принцип єдності. В його основі лежить культурне ставлення і турбота батьків про цілісний і органічний розвиток фізичних і психічних якостей дитини, гармонійне формування її тіла, душі і духу, злагодженість думок, почуттів і поведінки. Виявляється в уніфікації цінностей і цілей батьків у вихованні та розвитку дитини, має на увазі узгоджене виконання ролей матері і батька, єдність слова і справи в батьківських діях, уніфікацію та координація зусиль родини та Школи для підтримки, своєчасної підтримки у формуванні творчої особистості [10; 12; 28; 36]. Взаємодія в сім'ї ґрунтується на поєднанні прав і обов'язків, свободи і відповідальності дитини, пошуку гармонії індивідуальних і колективних цінностей. Дотримання цього принципу сприяє успішній інтеграції дитячої особистості в мікросоціум, гармонійній самореалізації в зовнішньому світі, розвиває гуманістичну потребу особистості жити для себе і водночас жити поруч з іншими.

Ефективність і ефективність формування сім'ї залежить не тільки від правильно поставлених і реалізованих цілей і завдань з урахуванням принципів, але і від факторів, що впливають на процес їх реалізації. Чинники сімейного виховання - це ті першопричини і рушійні сили, які викликають процеси перетворення і зміни в особистості дитини. Педагоги та психологи розрізняють об'єктивні та суб'єктивні фактори формування сім'ї.

До найважливіших об'єктивних чинників сімейного виховання відносяться:

- природні та екологічні умови сімейного життя, які прискорюють або уповільнюють фізичний ріст і дорослішання і впливають на здоров'я дитини;

- територіальне розселення і соціокультурне розташування сім'ї;

- національна та етнічна приналежність сім'ї;

- матеріально-побутові умови сім'ї, які дають змогу задовольнити потреби, соціальні очікування та рольові домагання її членів [18].

До суб'єктивних факторів сімейного виховання відносяться:

- час і місце народження інших дітей;

- структура сім'ї;

- норми та моделі поведінки членів сім'ї;

- форми спілкування в сім'ї та проведення дозвілля;

- активність (трудова, моральна, інтелектуальна) і атмосфера в сім'ї;

- попередній досвід дитинства самих батьків тощо [18].

При побудові процесу взаємодії сім'ї та школи в процесі прищеплення дітям молодшого шкільного віку традиційних сімейних цінностей обов'язково потрібно враховувати визначені фактори та принципи формування сім'ї. Учитель має враховувати індивідуальні особливості сімейного виховання учнів, щоб зробити процес взаємодії з родинами максимально ефективним.

3) Звернемося до поняття безперервності навчального процесу.

Навчально-виховний процес у початковій школі має враховувати знання, набуті дошкільником у дошкільному навчальному закладі (далі – ДНЗ) та в родині. Процес прищеплення молодшим школярам традиційних сімейних цінностей має ґрунтуватися на принципі наступності, тобто навчання в молодших класах повинно бути природним продовженням виховного процесу, розпочатого в дошкільному навчальному закладі.

Водночас, дотримуючись принципу безперервності, необхідно докладати зусиль для підготовки «бази» навчального процесу в міру переходу дітей від першого ступеня навчання до наступного.

4) Комплексність - ще одна особливість виховного процесу в сім'ї.

Формування уявлень про сімейні цінності у молодших школярів має здійснюватися як у школі, так і в системі додаткової освіти. Найбільш ефективним є освітній процес, коли він здійснюється спільно школою та закладами додаткової освіти. Для цього створюються проекти співробітництва,

включно з реалізацією спільних заходів. Отже, аналіз особливостей процесу формування у дітей молодшого шкільного віку уявлень про сімейні цінності, привели нас до висновку, що вони такі:

-розвиток у дітей молодшого шкільного віку ставлення до сім'ї як найвищої цінності;

-розвиток здатності займатися соціально спрямованою діяльністю в рамках моральних установок і моральних норм, пов'язаних з уявленнями про добре і погане, правильному і неприйнятному, прийнятих в традиціях сім'ї;

-зміцнення установок на шанобливе ставлення до батьків та свідоме дбайливе ставлення до людей похилого віку та молоді;

- знайомство з культурно-історичними та етнічними традиціями народної родини, щоб молодші школярі відчували зв’язок зі своїм народом і країною, розуміли і поважали їх культурні цінності і тим самим розпізнавали ціннісні орієнтації у своїй діяльності та поведінці.

1.3. Специфіка формування ціннісного ставлення дитини молодшого шкільного віку до сімей в різних типах сімей.

Молодший шкільний вік називають кульмінацією дитинства. Дитина зберігає багато дитячих якостей - легковажність, наївність, погляд на дорослого знизу вгору. Але молодший школяр вже втрачає дитячу безпосередність у поведінці, у нього інша логіка думок. Для нього навчання – це важлива діяльність. У школі він здобуває не тільки нові знання та вміння, а й певний соціальний статус. Змінюються інтереси, цінності дитини, весь її життєвий шлях.

Незалежно від того, коли дитина йде до школи у віці 6 чи 7 років, вона переживає кризу на певному етапі свого розвитку. Цей перелом може початися у віці 7 років або прогресувати до 8 років. Як і будь-яка криза, криза семи років не прив'язана жорстко до об'єктивної зміни ситуації. Важливо, як дитина сприймає систему стосунків, у яку вона залучена, незалежно від того, стабільні це стосунки чи стосунки, що різко змінюються. Змінилося уявлення про власне

місце в системі стосунків, а значить, змінюється ситуація соціального розвитку, дитина стоїть на порозі нового вікового періоду.

Криза 3 років була пов'язана з усвідомленням себе як активного суб'єкта у світі об'єктів. Словами: «Я сам» дитина намагалася діяти в цьому світі, змінювати його. Тепер він визнає своє місце у світі піару. Він відкриває для себе сенс нової соціальної позиції - позиції школяра, яка пов'язана з досягненням навчальної праці, що високо цінується дорослими. І навіть якщо бажання зайняти це нове місце в житті виникло у дитини не на самому початку навчання, а через рік, формування відповідної внутрішньої позиції все одно докорінно змінює її впевненість у собі.

Зміна самооцінки призводить до переоцінки цінностей. Те, що раніше було важливим, стає другорядним. Старі інтереси і мотиви втрачають свою рушійну силу і замінюються новими. Все, що пов'язано з навчальною діяльністю (особливо оцінки), виявляється цінним, те, що пов'язане з грою, менш важливо.

Перебудова емоційно-мотиваційної сфери не обмежується появою нових мотивів і зрушеннями, перебудовами в ієрархічній мотиваційній системі дитини. У період кризи відбуваються глибокі зміни досвіду, які підготовлені всім ходом розвитку особистості в дошкільному віці. Наприкінці дошкільного дитинства дитина починає усвідомлювати свої переживання. Тепер усвідомлені переживання формують стійкі афективні комплекси.

Початок диференціації зовнішнього і внутрішнього життя дитини пов'язаний зі зміною її поведінкової структури. Виникає семантично орієнтуюча основа дії - зв'язок між бажанням щось зробити і діями, що розгортаються. Це інтелектуальний момент, який дозволяє більш-менш адекватно оцінити майбутню дію з точки зору її результатів і більш віддалених наслідків. Водночас це й емоційний момент, оскільки визначається особистісний сенс вчинку – його місце в системі стосунків дитини з оточуючими, ймовірні переживання щодо зміни цих стосунків. Смислова спрямованість у власних діях стає важливою стороною власного життя. При цьому виключається імпульсивність і безпосередність поведінки дитини.

Завдяки цьому механізму втрачається безпосередність дитини: дитина думає, перш ніж діяти, починає приховувати свої переживання та занепокоєння, намагається не показувати іншим, що вона хвора. Дитина зовні вже не така, як «всередині», хоча протягом молодшого шкільного віку в основному зберігається відкритість, бажання звалити всі емоції на дітей і близьких дорослих, робити те, що дійсно хочеться.

Дитина справді стає учнем, коли в неї формується відповідна внутрішня установка. Він включений у найважливішу для нього освітню діяльність.

Таким чином, у молодшому шкільному віці навчальна діяльність стає ключовою. У молодшому шкільному віці домінуючою функцією стає мислення. В результаті інтенсивно розвиваються і перебудовуються самі психічні процеси, з іншого боку, розвиток інших психічних функцій залежить від інтелекту.

Завершується намічений у дошкільному віці перехід від наочно-образного мислення до словесно-логічного. У дитини формується логічно правильне мислення: міркуючи, вона використовує операції. Шкільні уроки побудовані таким чином, що переважно розвивається словесно-логічне мислення.

У дитини молодшого шкільного віку пам'ять розвивається в двох напрямках - довільність і осмисленість. Діти інстинктивно запам’ятовують навчальний матеріал, який викликає їх інтерес, поданий в ігровій формі, пов’язаний із чіткими наочними посібниками чи образами в пам’яті тощо. Але на відміну від дошкільнят вони здатні цілеспрямовано і довільно запам'ятовувати нецікавий для них матеріал. З кожним роком все більше навчання базується на довільній пам'яті.

Увага розвивається в молодшому шкільному віці. Без достатнього тренування цієї психічної функції неможливий процес навчання. На уроці вчитель звертає увагу учнів на предмет, довго затримує його і переключає від одного виду роботи до іншого.

У порівнянні з дошкільнятами молодші школярі набагато уважніші. Вони вже вміють зосереджуватися на нецікавих діях, але мимовільна увага все одно в

них переважає. Для них зовнішні враження сильно відволікають, їм важко зосередитися на незрозумілій складній справі. Їхня увага характеризується низьким обсягом і стійкістю - вони можуть зосереджуватися на одній справі протягом 10-20 хвилин (підлітки - 40-45 хвилин, старшокласники - до 45-50 хвилин). Розподіл уваги і його переключення з одного навчального завдання на інше відбувається важко.

З усього цього можна зробити висновок, що молодший шкільний вік – це час позитивних змін і перетворень. Тому такий важливий рівень досягнень кожної дитини в цьому віці.

Якщо в цьому віці дитина не відчуває радості від навчання, не набуває працездатності, не навчиться любити близьких, берегти природу, не набуває впевненості у своїх силах і вміннях, їй буде набагато важче робити це. це в майбутньому супроводжуватиметься незмірно вищими психологічними та фізичними витратами. Причому соціальний досвід дитини - це не те, що вона знає і пам'ятає, тому що прочитала і дізналася, а те, що вона пережила, і цей досвід постійно визначає її вчинки і дії.

Висновки до першого розділу

Молодший шкільний вік називають кульмінацією дитинства. Дитина зберігає багато дитячих якостей - легковажність, наївність, погляд на дорослого знизу вгору. Але молодший школяр вже втрачає дитячу безпосередність у поведінці, у нього інша логіка думок. Для нього навчання – це важлива діяльність. У школі він здобуває не тільки нові знання та вміння, а й певний соціальний статус. Змінюються інтереси, цінності дитини, весь її життєвий шлях.

Молодший шкільний вік – це час позитивних змін і перетворень. Тому такий важливий рівень досягнень кожної дитини в цьому віці.

Якщо в цьому віці дитина не відчуває радості від навчання, не набуває працездатності, не навчиться любити близьких, берегти природу, не набуває впевненості у своїх силах і вміннях, їй буде набагато важче робити це. це в

майбутньому супроводжуватиметься незмірно вищими психологічними та фізичними витратами. Причому соціальний досвід дитини - це не те, що вона знає і пам'ятає, тому що прочитала і дізналася, а те, що вона пережила, і цей досвід постійно визначає її вчинки і дії.

Формування уявлень про сімейні цінності у молодших школярів має здійснюватися як у школі, так і в системі додаткової освіти. Найбільш ефективним є освітній процес, коли він здійснюється спільно школою та закладами додаткової освіти. Для цього створюються проекти співробітництва, включно з реалізацією спільних заходів. Отже, аналіз особливостей процесу формування у дітей молодшого шкільного віку уявлень про сімейні цінності, привели нас до висновку, що вони такі:

-розвиток у дітей молодшого шкільного віку ставлення до сім'ї як найвищої цінності;

-розвиток здатності займатися соціально спрямованою діяльністю в рамках моральних установок і моральних норм, пов'язаних з уявленнями про добре і погане, правильному і неприйнятному, прийнятих в традиціях сім'ї;

-зміцнення установок на шанобливе ставлення до батьків та свідоме дбайливе ставлення до людей похилого віку та молоді;

- знайомство з культурно-історичними та етнічними традиціями народної родини, щоб молодші школярі відчували зв’язок зі своїм народом і країною, розуміли і поважали їх культурні цінності і тим самим розпізнавали ціннісні орієнтації у своїй діяльності та поведінці.

Аналіз педагогічних праць з проблеми дослідження виявив наступне. Особливу увагу науковці приділяють розлученню батьків як фактору, що негативно впливає на особистісний розвиток дітей. Ряд вчених вказують на те, що зростає ціна виховного впливу матері (надмірна опіка, дріб'язковий контроль, диктат, любовний деспотизм). Деякі педагоги і психологи вважають, що мати з розумним і відповідальним підходом до виховання дітей потенційно здатна забезпечити процес повноцінного особистісного розвитку дитини в неповній сім'ї. У сучасних соціально-економічних умовах сім'я вважається найважливішим інститутом соціалізації, який найкраще працює в гармонійному

поєднанні сімейного і суспільного виховання для всебічного розвитку особистості дитини.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА РОЗРОБКА ПРОГРАМИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО СІМ'Ї В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Методи та організація емпіричного дослідження та аналіз його результатів

Магістерське досліджння виконане в 4 класі Білоберізького ліцею. У роботі взяли участь 20 учнів 10-11 років

Метою проектної роботи є розробка та апробація комплексу заходів щодо формування ціннісного ставлення до сім'ї у дітей молодшого шкільного віку.

Робота проводилась поетапно:

1 етап – вивчення теоретико-методичних основ формування у молодших школярів уявлень про сімейні цінності.

2 етап – визначення діагностики рівня уявлень про сімейні цінності в учнів.

3 етап - розробка та апробація комплексу заходів щодо масового виховного уявлення про сімейні цінності у дітей молодшого шкільного віку.

Опишемо елементи діагностики уявлень про сімейні цінності у молодших школярів.

Показники та критерії сформованості уявлень про сімейні цінності у молодших школярів представлені в табл. 2.1

Таблиця 2.1

Показники, критерії, рівні підготовки традиційних сімейних цінностей молодших школярів

№	Показник/критий оцінки уявлень	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
1	Когнітивний: повнота та обсяг знань про	Учні добре знайомі з базовими	Учні знайомі з базовими традиційними	Учні майже знайомі чи знайомі зовсім

	традиційні сімейні цінності.	традиційними сімейними цінностями, можуть дати їм визначення, виділити їх основні та найістотніші характеристики.	сімейними цінностями, але недостатньою мірою, не можуть чітко сформулювати та виділити їх основні характеристики	із традиційними сімейними цінностями, що неспроможні дати їм характеристик.
2	Когнітивний: ступінь інтересу до цих знань	Учні виявляють стійкий інтерес до традиційних сімейних цінностей	Учні виявляють незначний інтерес до традиційним сімейним цінностям	Учні не виявляють інтересу традиційним сімейним цінностям
3	Емоційно-ціннісний: ступінь розвитку емоційного ставлення до традиційних сімейних цінностей, їх особистісного прийняття	Учні мають глибокі та повні знання про традиційні сімейних цінностях, що використовують дані цінності у своїй діяльності	Учні мають не повні, розмиті знання про традиційні сімейні цінності, не завжди здатні використовувати дані цінності при організації своєї діяльності.	Учні не мають знань про традиційні сімейні цінності і не знають, як застосовувати їх у своїй діяльності.
4	Поведінковий: використання дітьми засвоєних традиційних	Стійка позиція щодо традиційних сімейним	Нестійка позиція стосовно традиційних	Не використання дітьми у своїй поведінці

	сімейних цінностей у своєму поведінці	цінностям, стійка тенденція поведінки	сімейних цінностей та духовно-морального поведінці	духовно-моральних норм, що випливають із традиційних сімейних цінностей.
5	Поведінковий: ступінь здатності оцінити свою поведінку та оточуючих з позицій дотримання традиційних сімейних цінностей	Учні здатні оцінити свою поведінку та поведінку оточуючих з позиції слідування традиційним сімейних цінностей.	Учні не завжди здатні, або не завжди правильно здатні оцінити свою поведінку та поведінку оточуючих з позиції традиційним сімейним цінностям	Учні не вміють оцінювати свою поведінку та поведінку оточуючих з позиції дотримання традиційних сімейних цінностей.

Перед виконанням роботи ми провели співбесіду зі шкільним психологом і ознайомилися з навчальною програмою школи, щоб заздалегідь уточнити рівень знань і умінь дітей і підібрати необхідні методи діагностики.

У результаті ми використали вікові методики для оцінки рівня сформованості уявлень про сімейні цінності дітей молодшого шкільного віку.

Методичний інструментарій включає комплекс діагностичних прийомів для дітей 10-11 років, які проводяться в різних формах: індивідуально, групово.

Відповідно до критеріїв, наведених у таблиці 1, обрано відповідні методики, які в сукупності дають змогу визначити ступінь сформованості традиційних сімейних цінностей в учнів:

1. Анкета «Традиційні сімейні цінності» для оцінки рівня розуміння молодшими школярами духовно-моральних переконань традиційних сімейних цінностей.

Мета: продемонструвати рівень знань дітей молодшого шкільного віку про духовно-моральні поняття традиційних сімейних цінностей.

Інструкція: дітям було запропоновано кілька понять, яким вони повинні були дати усні визначення. Пропоновані учням поняття: мудрість; добре; совість; душа; любов; щастя; лояльність; дружба; благодать; обов'язок; догляд.

Критерії оцінювання: інтерпретація отриманих даних здійснюється викладачем, відповіді студентів оцінюються та розподіляються на такі рівні:

Низький рівень – поняття не сформульоване, дитина взагалі не розуміє, про що йдеться;

Середній - дитина не має чіткого уявлення про поняття, суперечливе або заплутане;

Високий рівень - дитина має досить чітке розуміння поняття, глибоке розуміння значення обговорюваного слова (на рівні, доступному для віку дитини).

2. Спосіб І.Б. Дерманова «Закінчи речення». Емоційний критерій оцінки.

Мета: Методика спрямована на виявлення у молодших школярів емоційного ставлення до моральних норм поведінки в сім'ї.

Інструкція до тесту: Дітям читаються речення, і вони повинні доповнити речення одним або кількома словами.

Обробка та інтерпретація результатів:

0 балів – в учня взагалі відсутні чіткі моральні орієнтири. Ставлення дитини до моральних норм поведінки в сім'ї нестійке. Помилково (або не відповідає) характеристики, які він називає, емоційні реакції неадекватні або відсутні.

1 бал - моральні орієнтири поведінки в сім'ї є, але дитина не хоче їх дотримуватися і не прагне до них. Але дитина адекватно оцінює вчинки, однак ставлення до моральних норм нестійке, пасивне. Емоційні реакції пасивні.

2 бали – моральні орієнтири сформовані, оцінки вчинків та емоційні реакції достатні, але ставлення до моральних норм ще недостатньо стійке.

3 бали – учень обґрунтовує своє рішення моральними принципами; його емоційні реакції адекватні, досить стійке і активне ставлення до моральних норм поведінки в сім'ї.

1. Методика «Ситуації». Діагностика використання дітьми у своїй поведінці засвоєних традиційних сімейних цінностей. поведінкові критерії.

Мета: Діагностувати поведінку дітей відповідно до традиційних сімейних цінностей.

Інструкція: учням зачитуються чотири запитання, на які вони повинні вибрати одну з відповідей. Тільки одна відповідь позитивна.

Опрацювання результатів: Ключ до позитивних відповідей: 1-а, 2-г, 3-в, 4-а.

Далі потрібно підрахувати суму ствердних відповідей учня. 4 бали - високий рівень 2, 3 бали - середній рівень 0, 1 бал - низький рівень.

2.2. Аналіз результатів магістерського дослідження

В результаті опитування дітей за анкетою «Традиційні сімейні цінності» ми виявили такі результати: рівно половина учнів мають середній рівень уявлень про ключові поняття сімейних цінностей - 10 осіб (50%) 6 осіб. (30%) мають високий рівень знання понять і лише 4 дитини (20%) продемонстрували низький рівень обізнаності.

Отримані результати свідчать, що, навіть незважаючи на те, що половина учнів показала непогані результати, все одно є невелика кількість дітей, які потребують допомоги в отриманні знань про поняття моральної сфери сімейних цінностей. Слід зазначити, що деяким учням було важко у формулюванні тих

чи інших понять, якостей, термінів. У деяких випадках учні розуміли, про що йдеться, але не могли сформулювати його визначення, вагалися у висловленні його сенсу, описували ситуації, використовували приклади часто, деякі діти навіть малювали малюнки замість словесної форми вираження. В інших випадках діти просто не знали тлумачення будь-яких слів, проте розуміли їхнє емоційне забарвлення. Часто учні давали лише емоційну оцінку словами: це приємно, це добре. Найбільшу скруту у дітей викликали слова: душа, вірність та милосердя. Наведемо приклади відповідей школярів.

Добро – це: «...коли щось дарують, або ти комусь щось даруєш», «…добро – це, коли людина робить щось добре іншим або навіть собі».

Мудрість: «…мудрість – це старість», «…мудрість – це, коли хтось старший дає поради іншим», «…мудрість – щось хороше».

Совість: «…совість – це те, що всередині в людини і те, що допомагає їй вирішувати, як вчинити», «… іноді кажуть, що в когось немає совісті».

Душа: «…душа – це щось усередині людини», «… душа – це добро».

Кохання: «…кохання – це коли одна людина добре ставиться до іншої», «…любов – це коли хтось дарує подарунки і любить іншу».

Щастя: «…щастя – це щось добре», «…щастя – це коли у всіх все добре і немає жодних проблем», «…щастя – це канікули».

Працьовитість: «…це, коли я допомагаю мамі», «…це, коли людина постійно щось робить».

Дружба: «…дружба – це коли люди товаришують один з одним», «…дружба – це коли допомагають один одному і нічого не просять натомість».

У результаті діагностики за методикою «Закінчи речення» було виявлено такі результати: більше половини учнів має середній рівень емоційно-морального відношення до норм поведінки в сім'ї – 12 осіб (60%), 5 осіб (25%) мають високий рівень, і лише 3 дитини (15%) виявили низький рівень.

Отримані результати показують, що хоча половина учнів показали хороші результати, все ж є невелика кількість дітей, які потребують допомоги з емоційним забарвленням, на відміну від емоційних переживань власної родини та друзів. Слід зазначити, що деяким учням було важко сформулювати окремі

речення. У деяких випадках діти розуміли сказане, але не могли сформулювати кінець речення, їм було важко і вони сумнівалися у своїх висловлюваннях. В інших випадках діти просто пропонували кілька варіантів розвитку подій, кілька варіантів продовження заданих речень.

За результатами діагностики поведінкової складової формування традиційних сімейних цінностей (метод «Ситуації») отримано такі результати: більше половини учнів мають середній рівень – 11 осіб (55%), 6 осіб (30%) мають високий рівень і лише 3 дитини (15%) показали низький. рівень.

Отримані результати свідчать про те, що більше половини дітей мають уявлення про сімейні цінності і, ймовірно, використовують їх у середньому, тобто не в кожній ситуації і не завжди в повсякденному житті. Лише 3 дитини показали низьке значення. У цьому плані учням треба допомогти.

Таким чином, підсумувавши результати діагностики, можна зробити висновок, що діти мають уявлення про сімейні цінності, більшість з них мають середній рівень сформованості цих уявлень і використовують у своїй поведінці сімейні цінності. Проте є деякі діти, у яких ці уявлення про сімейні цінності сформовані недостатньо, що актуалізує проведення додаткової педагогічної роботи з формування у дітей молодшого шкільного віку уявлень про сімейні цінності.

2.3. Мета, завдання та зміст програми формування ціннісного ставлення до сім'ї у молодших школярів у позаурочній діяльності

Проектна робота виконана в 4 класі Білоберізького ліцею. У роботі взяли участь 20 учнів 10-11 років

Метою проектної роботи є розробка та апробація комплексу заходів щодо формування народнопедагогічного уявлення про сімейні цінності у дітей молодшого шкільного віку.

Робота проводилась поетапно:

1 етап – вивчення теоретико-методичних основ формування у молодших школярів уявлень про сімейні цінності.

2 етап – визначення діагностики рівня уявлень про сімейні цінності в учнів.

3 етап - розробка та апробація комплексу заходів щодо масового виховного уявлення про сімейні цінності у дітей молодшого шкільного віку.

Отримані результати свідчать, що, навіть незважаючи на те, що половина учнів показала непогані результати, все одно є невелика кількість дітей, які потребують допомоги в отриманні знань про поняття моральної сфери сімейних цінностей. Слід зазначити, що деяким учням було важко у формулюванні тих чи інших понять, якостей, термінів. У деяких випадках учні розуміли, про що йдеться, але не могли сформулювати його визначення, вагалися у висловленні його сенсу, описували ситуації, використовували приклади часто, деякі діти навіть малювали малюнки замість словесної форми вираження. В інших випадках діти просто не знали тлумачення будь-яких слів, проте розуміли їхнє емоційне забарвлення. Часто учні давали лише емоційну оцінку словами: це приємно, це добре. Найбільшу скруту у дітей викликали слова: душа, вірність та милосердя. Наведемо приклади відповідей школярів.

Діти мають уявлення про сімейні цінності, більшість з них мають середній рівень сформованості цих уявлень і використовують у своїй поведінці сімейні цінності. Проте є деякі діти, у яких ці уявлення про сімейні цінності сформовані недостатньо, що актуалізує проведення додаткової педагогічної роботи з формування у дітей молодшого шкільного віку уявлень про сімейні цінності.

Метою комплексу заходів є сприяння формуванню у молодших школярів уявлень про сімейні цінності.

Серія заходів сприяє розвитку всіх компонентів уявлень учнів щодо таких елементів:

1. Пізнавальні: повнота і широта пізнання традиційних сімейних цінностей.

2. Когнітивний: рівень інтересу до цих знань.

3. Емоційно-ціннісні: ступінь розвитку емоційного ставлення до морально значущих традиційних сімейних цінностей, їх особистісне сприйняття.

4. Поведінка: застосування дітьми у своїй поведінці засвоєних моральних норм сімейного виховання.

5. Поведінка: рівень здатності оцінювати власну поведінку та поведінку інших з точки зору дотримання традиційних сімейних цінностей.

У таблиці подано тематичний план розробленого комплексу заходів з навчання дітей молодшого шкільного віку традиційним сімейним цінностям.

Комплекс заходів включає як форму навчання, так і позакласну роботу (уроки, позакласні заходи, екскурсії).

Таблиця 2.2

Тематичний план комплексу заходів, спрямованих на формування у дітей молодшого віку уявлень про сімейні цінності (школярами в 4 класу)

№	Тема заняття	Освітні завдання заняття	Види діяльності учнів на занятті	Форми проведення	Ймовірний Результат
1	«Сім'я та суспільство»	Навчальні завдання: формування в учнів розуміння сенсу понять «родина» та «суспільство»; формування вміння співвідносити поняття, що вивчаються; познайомити учнів з участю сім'ї у суспільстві. Розвиваючі завдання: розвиток традиційних	1. Робота з ілюстративним матеріалом. 2. Коментоване читання. 3. Групова робота (підготовка питань щодо змісту прочитаного). 4. Рефлексія.	Форма проведення: урок-практика, Форми роботи: індивідуальна, фронтальна; групова.	Учні дізнаються: · Що таке сім'я; · Що таке суспільство. Учні навчаться: · Розрізняти суспільні та сімейні цінності; · Формулювати питання

		сімейних цінностей, таких як: дбайливе ставлення до сім'ї, соціальна цінність сім'ї; соціальна цінність інституту шлюбу; цінність материнства та батьківства; ціннісне ставлення до праці сім'ї; формування когнітивного та емоційно-ціннісного компонентів свідомості. Виховні завдання: виховання культури поведінки у сім'ї; виховання вольових аспектів.			щодо вивченого матеріалу. Учні освоять: первинні уявлення про взаємозв'язок та взаємовпли в сім'ї та суспільства.
2	Проект "Генеалогічне дерево"	Навчальні завдання: формування в учнів розуміння сенсу генеалогічного дерева; формування вміння залишати генеалогічне дерево сім'ї. Розвиваючі	Учні разом із батьками готують генеалогічне дерево сім'ї. Презентація результатів здійснюється на класному вечорі.	Проект. Тривалість 5 днів. Форма роботи: індивідуальна.	Учні дізнаються: · Що таке генеалогічне дерево. Учні навчаться складати генеалогічне дерево

		завдання: розвиток самостійності, пізнавальної активності. Виховні завдання: формування цінності поваги до минулого сім'ї.			сім'ї.
3	«Усі професії потрібні, всі професії важливі»	Навчальні завдання: знайомство учнів із особливостями професій. Розвиваючі завдання: розвиток шанобливого ставлення до праці, знайомство учнів з особливостями професій батьків. Виховні завдання: формування ціннісного ставлення та поваги до праці батьків, дбайливого ставлення до результатів праці.	На заняття запрошуються батьки учнів. Батьки готують коротку доповідь про свою професію та відповідають на запитання учнів.	Форма проведення: позакласне заняття, Форми роботи: групова, фронтальна. Педагогічні прийоми: Розмова.	Учні дізнаються: · Різноманітність професій та їх особливості; Учні навчаться: · дбайливо ставиться до результатів праці своїх батьків; · Формулювати питання.
4	Традиції моєї сім'ї	Навчальні завдання: формування у учнів ціннісного ставлення до	1. Підготовча робота: підготовка доповідей.	Позакласна робота, Форми роботи:	Розвиток традиційних сімейних

		традиціям своєї сім'ї. Розвиваючі завдання: розвиток традиційних сімейних цінностей таких як: цінність традицій семи; повага до членам сім'ї; формування когнітивного та емоційно-ціннісного компонента моральної свідомості, розвиток комунікативних якостей. Виховні завдання: виховання моральних якостей особистості	2. Семінарські читання. Регламент звіту 5 хвилин. 3. Обговорення результатів. 4. Рефлексія.	семінар (90 хв). Технологічні прийоми: учні зачитують підготовлені доповіді.	цінностей.
5	"Що таке добре і що таке погано?"	Навчальні завдання: формування в учнів ціннісного ставлення до норм спілкування у ній. Розвиваючі завдання: розвиток моральних	1. Сюжетно-рольова гра Що таке добре, що таке погано? (Додаток Г) 2. Обговорення	Позакласна робота, Форми роботи: гра (45 хв).	Виховання традиційних сімейних цінностей.

		цінностей; формування поведінкового компонента моральної свідомості, розвиток комунікативних аспектів. Виховні завдання: виховання традиційних сімейних цінностей.	результатів. 3. Рефлексія.		
6	«Бережіть сім'ю!»	Навчальні завдання: формування в учнів ціннісного ставлення до сім'ї (цінності охорони сім'ї, цінність індивідуального внеску кожного члена сім'ї у її балгоотримання). Розвиваючі завдання: формування поведінкового компонента моральної свідомості, розвиток комунікативних якостей.	1. Розмова із використанням мультимедійної презентації на тему: «Бережіть сім'ю!». 2. Обговорення результатів. 3. Рефлексія.	Форма проведення: урок-практика, Форми роботи: індивідуальна, фронтальна; групова.	Учні дізнаються, чому потрібно прагнути берегти сім'ю. Учні освоюють норми дбайливого ставлення людини до людини.

		Виховні завдання: виховання традиційних сімейних цінностей.			
7	"Бережіть природу!"	Навчальні завдання: формування в учнів ціннісного ставлення до навколишнього світу. Розвиваючі завдання: формування поведінкового компонента моральної свідомості, розвиток комунікативних якостей. Виховні завдання: виховання дбайливого ставлення до природи; виховання ціннісного ставлення до природи як до середовищі життєдіяльності сім'ї	Цільова екскурсія з батьками та школярами до ботанічного саду	Форма проведення: екскурсія (60 хв), Форми роботи: колективна.	Учні дізнаються чому потрібно прагнути берегти природу. Учні освоюють норми дбайливого ставлення людини до навколишнього світу.
8	"Ти і я -	Навчальні завдання:	Класна	Форма	Учні

	дружня сім'я!"	формування в учнів ціннісного ставлення до дружби. Розвиваючі завдання: формування поведінкового компонента моральної свідомості, розвиток комунікативних якостей. Виховні завдання: виховання навичок застосування традиційних сімейних цінностей у дружбі.	година. Розмова.	проведення: класна година (30 хв), Форми роботи: колективна.	дізнаються чому потрібно прагнути берегти стосунки з членами сім'ї та товаришами. Учні освоюють норми етикету у спілкуванні
9	«Права дитини в сім'ї та покарання»	Навчальні завдання: формування у знань про права дитини в сім'ї; формування уявлень дітей про допустимих методах покарань у ній. Розвиваючі завдання: розвиток комунікативних якостей. Виховні завдання:	Класна година. Розмова.	Форма проведення: класна година (30 хв), Форми роботи: колективна.	Учні дізнаються Права дитини на сім'ї.

		виховання традиційних сімейних цінностей: турбота про дітях у сім'ї; права дитини на сім'ї; обов'язки дитини на сім'ї.			
10	«Чесність»	Навчальні завдання: формування в учнів ціннісного ставлення до поняття "чесність". Розвиваючі завдання: формування поведінкового компонента моральної свідомості. Виховні завдання: виховання чесності у спілкуванні з членами сім'ї та товаришами.	Класна година. Розмова.	Форма проведення: класна година (30 хв), Форми роботи: колективна.	Учні дізнаються, чому потрібно прагнути бути чесним.
11	«Я – помічник»	Навчальні завдання: формування в учнів ціннісного ставлення до поняття	Класна година. Розмова.	Форма проведення: класна година (30 хв),	Учні дізнаються, чому потрібно прагнути

		«працьовитість». Розвиваючі завдання: формування поведінкового компонента взаємин у сім'ї; розвиток працьовитості. Виховні завдання: виховання традиційних сімейних цінностей.		Форми роботи: колективна.	бути працьовитим і допомагати членам своєї сім'ї.

Крім заходів, наведених у таблиці, були проведені батьківські збори за такими темами:

1) Організація сімейного дозвілля.

2) Сімейні традиції.

3) Організація дитячого свята.

4) Вечори сімейного читання.

5) Як привчити дитину до праці?

На уроці в процесі роботи ми використовували різні типи навчальних завдань, а також різноманітні прийоми і методи, такі як створення емоційно комфортної обстановки, метод ілюстрації та презентації, метод бесіди, метод проектів.

Діти вчилися ставити мету, складати індивідуальний навчальний план, а також контролювати моменти його виконання. Учні проводили самоаналіз та самоперевірку, оцінювали свою роботу на уроці та відповідали на підсумкові запитання. Крім того, учні навчилися правильно орієнтуватися у змісті матеріалу, розпізнавати сутність традиційних сімейних цінностей, самостійно робити висновки та співвідносити власні дії з різними сімейними цінностями.

2.4. Реалізація програми формування ціннісного ставлення до сім’ї у молодших школярів у позаурочній діяльності.

Розглянемо докладніше одне із проведених занять. Тема заняття "Традиції моєї родини".

Мета заняття: формування у тих, хто навчається ціннісного ставлення до традицій сім'ї.

Завдання заняття:

Навчальні: ознайомити дітей із поняттям «традиції сім'ї»; навчити дітей дбайливому ставленню до сімейних традицій.

Розвиваючі завдання:

1) розвиток традиційних сімейних цінностей, таких як: цінність традицій семи; повага до членів сім'ї;

2) формування когнітивного та емоційно-ціннісного компонента моральної свідомості;

3) розвиток комунікативних аспектів.

Виховні завдання: виховання моральних якостей особистості. Форма проведення заняття: відкрите позаурочне семінарське заняття. Тривалість: 90 хвилин.

Хід заняття.

1. Підготовча робота.

Учні протягом 7 днів готують самостійно доповідь на тему:

"Традиції моєї родини". Доповідь готується письмово, за бажанням учня може бути ілюстрований фотографіями, малюнками та ін.

2. Семінарські читання.

На семінар запрошуються родичі учнів.

Після вступного слова педагога про значення традицій у життєдіяльності сім'ї виступають учні з доповіддю.

Регламент звіту 5 хвилин.

3. Обговорення результатів.

Після виступу учнів проводиться колективне обговорення результатів семінару. Учням пропонується відповісти на запитання:

1) Що таке «родина»?

2) Що таке «традиції сім'ї»?

3) Навіщо сім'ї «традиції»?

4) Які традиції сім'ї ви знаєте?

5) Чи завжди традиції у сім'ї позитивні?

6) Які традиції ви хотіли б організувати у вашій родині?

4. Рефлексія.

На закінчення заняття педагог пропонує дітям відповісти на такі питання:

1) Чи сподобалося вам наше заняття?

2) нового ви дізналися?

3) Чому навчилися?

Після закінчення дослідної роботи нами було проведено контрольну діагностику, що дозволяє зафіксувати зміни, що відбулися в ході цілеспрямованого виховання. Дітям пропонувалося знову виконати завдання початкового етапу роботи проектування.

Нами були застосовані ті самі методики як у ході констатуючого етапу.

Опишемо отримані результати.

1. Анкета "Традиційні сімейні цінності". Когнітивний критерій.

На основі аналізу проведеного опитування було виявлено такі результати: підвищилася кількість учнів, які мають високий рівень сформованості понять про традиційні сімейні цінності, таких дітей стало на 1 більше, тобто 7 (35%). Також зовсім не виявлено дітей з низьким рівнем знань про поняття, що стосуються традиційних сімейних цінностей; але у зв'язку з цим збільшилася кількість дітей із середнім рівнем поінформованості про поняття 13 дітей (65%).

Отримані результати говорять про те, що заняття, які були проведені з дітьми, дали свої позитивні результати. Цілком усі діти тепер знайомі з основними поняттями сімейних цінностей.

Слід зазначити, що тим учням, яким було важко у формулюванні тих чи інших понять, якостей, термінів, стало це значно простіше. У деяких випадках учні як добре пояснювали визначення понять, а й було видно, що вони глибоко усвідомили їх значення.

2. Методика І.Б. Дерманової «Закінчи пропозицію» – діагностика емоційно-морального розвитку. Емоційно-оцінний критерій.

Мета: методика призначена виявлення у молодших школярів емоційного ставлення до традиційним сімейним цінностям.

В результаті аналізу проведеного тесту було виявлено такі результати: рівно половина учнів має середній рівень емоційно-морального відношення – 10 осіб (50%), що на 2 особи менше, ніж було до цього. Але у зв'язку з цим на 3 дитини більше стало з високим рівнем – 8 осіб (40%), і лише 2 дитини (10%) показали низький рівень.

В основному діти обгрунтовували свій вибір моральними установками, їх емоційні реакції були адекватні, ставлення до моральних норм активне та стійке.

3. Методика "Ситуації". Діагностика використання дітьми засвоєних духовно-моральних норм у своїй поведінці. Поведінковий критерій.

Мета: продіагностувати, наскільки діти застосовують у своїй поведінці традиційні сімейні норми.

В результаті аналізу проведеного тесту було виявлено такі результати: більше половини учнів мають середній рівень – 12 осіб (60%), 7 осіб (35%) мають високий рівень, та всього 1 дитина (5%) показав низький рівень.

Також було запропоновано наступні завдання, як додатковий матеріал для сформування уявлення про сімейні цінності. Критерій «знання та повага традицій сім'ї», насамперед, представлений у занятті «Твої мої традиції». Дітям було заздалегідь поставлено запитати про сімейні традиції своїх батьків. Перша вправа Дай відповідь на запитання: що таке традиції?», деякі діти не зовсім розуміли, що таке традиції та сімейні цінності. Тому заняття складено було в такий спосіб, що діти поступово знайомилися з цим поняттям.

Завдання «збери пазл» - дітям були представлені деякі сімейні традиції: щорічний відпочинок на морі, вихідні прогулянки, спільне заняття спортом, виїзд на шашлики, спільний похід у кіно. Подивившись приклади традицій, діти стали наводити приклади своїх сімей. Далі їм запропонували записати їх у творчому альбомі. Приклади: «ліпити пельмені», «поїздки з татом на рибалку», «походи в парк».

Розповіли про те, що народні свята теж є традиціями, але лише народу. Також ми ознайомили дітей із сімейними традиціями інших держав.

Комфортний стан дитини в сім'ї ми оцінювали через роботи дітей у творчих альбомах, через метод спостереження на заняттях як працює дитина, чи хоче вона взаємодіяти з педагогом.

У ході проведення заняття «Сім'Я» була вправа «Родовід», де дітям було надано можливість відповісти на запитання: становили Чи ви знаєте своє генеалогічне дерево? – під час проведення заняття виявилося, що клас робив генеалогічне дерево під час уроків праці, тому діти знали своїх родичів до прабабусь і прадідусів. Було поставлене запитання, чи знають діти на честь кого вони названі? - В основному діти не знали, але до наступного заняття вони дізналися цю інформацію у батьків.

Відповіді: «Мені ім'я обирали батьки. Це ім'я походить від слова милий», «Мене назвали на честь прадіда, який воював».

Таким чином, при взаємодії з батьками та прабатьками діти усвідомлюють та осмислюють цінність сімейних традицій та сім'ї в цілому.

Тема: Сутність шлюбу та сім'ї. Історичний погляд на сім'ю та шлюб.

Мета: формування позитивної мотивації до занять; розширення уявлень про інститут сім'ї та шлюбу; розвиток рефлексії власного ставлення до сім'ї; формування цінностей толерантної особистості

Обладнання: картки із завданнями, ватман, фломастери, скотч, ножиці.

Хід заняття:

1. Привітання.

Почнемо нашу роботу з висловлювання один одному побажання на сьогоднішній день. Побажання має бути коротким – бажано одним словом. Ви кидаєте м'яч тому, кому адресуєте побажання і водночас кажете його. Той, кому кинули м'яч, своєю чергою кидає його наступному, висловлюючи йому побажання на сьогоднішній день. Уважно стежитимемо за тим, щоб м'яч побував у всіх, і постараємося нікого не пропустити.

2. Вправа «Незакінчені пропозиції».

Кожен учень має продовжити пропозицію. Після того, як усі напишуть, закінчення пропозиції всі по черзі читають уголос свої висловлювання.

«Справжній чоловік – це…»

"Всі жінки зазвичай ..."

«Сім'я – це…»

"Моя сім'я схожа ..."

«У майбутньому я…»

3. Вправа «Що таке сім'я?»

Розділити аудиторію на 3 підгрупи та дати завдання наступного характеру: нижче наведено визначення сім'ї, які можна зустріти у науковій та науково-популярній літературі. Виберіть три визначення, які, на вашу думку, найбільш повно відображають зміст поняття

"родина". Запропонуйте своє визначення сім'ї. Аргументуйте вашу позицію.

 Сім'я – осередок суспільства, найважливіша форма організації особистого побуту, заснована на подружньому союзі та родинних зв'язках, тобто відносинах між чоловіком та дружиною, батьками та дітьми, братами та сестрами та іншими родичами, які живуть разом та ведуть спільне господарство (М.А. Я. Соловйов).

 Сім'я – група, що складається з дорослих людей обох статей, двоє з яких (дружини) живуть під одним дахом і перебувають у сексуальних відносинах, схвалюваних суспільством (В. Сатир).

 Сім'я – заснована на шлюбі чи кревній спорідненості мала група, члени якої пов'язані спільністю побуту, взаємною допомогою та моральною відповідальністю… (Радянський Енциклопедичний Словник).

 Сім'я – це кристал суспільства (В. Гюго).

 Сім'я, як ціле, представляється чимось на кшталт колоніального живого організму – істоти, що складається з різних життєвих форм, кожна з яких зайнята своєю справою, але при цьому всі вони утворюють складовий організм, що сам по собі є життєвою формою (С. Мінухін, Ч. Фішман).

 Сім'я – складна система, що є середовищем необхідним для реалізації особистого життя її членів та їх повноцінного розвитку (В. Г. Гребінь).

 Сім'я – це невід'ємний осередок суспільства, найважливіше джерело соціального та економічного розвитку суспільства. (Гребєнніков).

 Сім'я – група, в якій взаємодія здійснюється

«віч-на-віч», її члени об'єднані емоційною близькістю. Приналежність до сім'ї як така є цінністю її членів і переслідує жодних інших цілей («Психологія» під ред. Крилова).

 Сім'я – самодостатня спільнота людей, пов'язаних гармонійними узами взаємини та симпатії (А. Гуггенбюль).

 Сім'я – перша неформальна група, до якої входить людина, де проходить розвиток, виховання та життя особистості та всього суспільства.

 Сім'я – місце, де можна відновити свої душевні та фізичні сили, знайти психологічну підтримку, відчути турботу про себе (Боброва, Симонова).

 Сім'я – спосіб життя, що дозволяє оптимально задовольняти базові вітальні та екзистенційні потреби людини. (Захист себе, спілкування та любов).

 Ваш варіант.

Сім'я – мала група, всі члени якої пов'язані спільним побутом, ставленням кревності чи шлюбом та взаємною відповідальністю.

Шлюб - соціально регульована форма відносин між чоловіком і жінкою, яка встановлює їхні права та обов'язки по відношенню один до одного та дітей.

3. Розповідь про уявлення сім‘ї в минулому

Сьогодні, ми з вами дізнаємося, для чого люди одружувалися, навіщо створювали сім'ю і як змінювалися уявлення про сім'ю в минулому.

В історії людства існували іноді одночасно, але в різних місцях чотири системи шлюбних відносин:

1. груповий шлюб – шлюбний союз кількох чоловіків та жінок (повсюдно був поширений у первісному суспільстві);

2. полігінія – один чоловік і кілька жінок (цей тип особливо властивий скотарям-кочівникам)

3. поліандрія - одна жінка і кілька чоловіків (вкрай рідкісний випадок, що існував у одного з народів Індокитаю);

4. моногамія - один чоловік і одна жінка (переважна форма шлюбу у землеробських народів). Моногамія зустрічається у двох формах: довічна і допускає розлучення, або легко розводиться. Неповна сім'я (один з дітьми) зустрічалися вкрай рідко.

Згідно з звичаєм укладання шлюбів, вони діляться на ендогамні та екзогамні. При ендогамії вибирається тільки з тієї групи, до якої належить сам одружений. Екзогамія передбачає вибір шлюбного партнера у чужій групі.

Однією з критеріїв типології сім'ї виступає нерівність подружжя. Нерівний шлюб передбачає, що подружжя різняться за будь-яким значним ознакою: громадському становищу, віку, доходу. Так званий статусний шлюб передбачає переваги вибору шлюбних партнерів для тих, хто займає найвищі сходинки в соціальній ієрархії. Звідси виникає поняття "нерівний шлюб". У кастовому, становому і частково класовому суспільствах нерівні шлюби заборонялися у випадках, що вони загрожували стабільності соціальної ієрархії. Фактично, це до принципу ендогамного шлюбу, що дозволяє укладати спілки лише межах своєї групи – роду, племені, стану, касти.

Іншим критерієм класифікації є плата за шлюб. Інститут купленого шлюбу виник на зорі історії одночасно і всередині групового шлюбу, коли жінка була залучена в обмінний процес як товар. Дві групи обмінювалися подарунками, яким могла служити жінка. Родичі жінки “дарували” родичам чоловіка його майбутню дружину в обмін на рівноцінні послуги та допомогу,

які зобов'язувалися другою першою. Ранню форму купленого шлюбу можна назвати даромобмінною.

Практика покупного шлюбу спричинила пожвавлення таких звичаїв, як викрадення наречених, нерідко чисто символічне, на білому скакуні, з гиканням і свистом.

Особливим різновидом платного шлюбу вважається священний шлюб. Так, індіанці Перу видавали 14-річну дівчину заміж за камінь, що формою нагадує людину і шанувався як бога. У шлюбній церемонії, що тривала три дні, брало участь усе плем'я. Дівчина повинна була зберігати свою цноту і приносити богові чоловікові жертви від імені одноплемінників, які надавали їй найбільшу повагу.

Священний шлюб був настільки поширеним, що його сюжет увійшов до народних казок практично всіх народів Землі. Це різноманітні казки про те, як якесь місто чи поселення знаходилося у владі багатоголового змія чи дракона, і його мешканці змушені були віддавати йому за дружину молодих дівчат, доки не з'являвся герой, не звільняв дівчину та місто. Мета священного одруження - відкупитися від богів (добрих і злих), викликати родючість виноградних лоз, покликати на землю дощ, отримати допомогу в полюванні або врятувати плем'я від будь-якого лиха.

На відміну від стародавніх форм купованого шлюбу, що здійснювалися у вигляді еквівалентного дарообміну, пізніші його форми, особливо в епоху патріархату, виявлялися у формі нерівного дарообміну. Панівна стать, тобто чоловік, подарував нареченій дорожчі подарунки, ніж отримував від неї, - відповідно до свого привілейованого стану, розміру багатства і політичної влади. Нерівність, власне кажучи, і робить покупний шлюб у точному сенсі покупним. Шлюб перетворюється на об'єкт купівлі – продажу. Твердження приватної власності перетворило шлюб на комерційну угоду. Розміри прав чоловіка на володіння дружиною робляться прямо пропорційними до величини викупу, сплаченого за неї. У нубійських арабів кількість днів на тижні, протягом яких дружина зберігала вірність чоловікові, залежала від числа голів худоби, сплаченої за неї.

З того часу можна говорити про нову форму покупного шлюбу – викупний шлюб. Церемонія одруження набагато ускладнилася, вона стала формалізованою. Усної домовленості молодих людей чи їхніх батьків було недостатньо. У формалізованому шлюбі були потрібні свідки, а церемонія одруження проходила публічно.

Спочатку в епоху племінних об'єднань на чолі з вождем, а потім у період ранньокласових держав принципи нерівного дарообміну, на яких базувався викупний шлюб, набували інституційного забарвлення. Структури влади (вождь, клан, батько) здійснювали дії, що становлять процедуру одруження: 1. прийняття рішення про необхідність чи бажаності одруження, 2. вибір шлюбного партнера, укладання шлюбного договору, виконання шлюбного обряду та ритуальної трапези.

Покупний шлюб перестав бути справою лише наречених, перетворившись на частину родоплемінних заходів. На мусульманському Сході виникла нова форма купівельного шлюбу – калимний шлюб. Калим – викуп за наречену, спочатку виплачувався роду, а пізніше – батькам як компенсацію за втрату робітниці. Махр – шлюбний подарунок нареченого, який належить лише нареченій. На відміну від нього калім ділиться на дві частини: більша частина залишається у батьків як їхня власність, а менша передається нареченій як "плата за цноту". Стороні нареченого вручався особливий список, в якому сторона нареченої вказує, що саме і в якій кількості вона хотіла б отримати як калим.

Розмір каліму – величина непостійна. Так, наприклад, чим вища освіта нареченої, тим нижча калім. Це пояснюється тим, що чоловік купує не лише красу, ніжність, добронравість чи вченість, але його цікавить вік та працездатність майбутньої нареченої.

Згідно з традицією, калім вважається знаком поваги до нареченої та її рідні. Але він сприймається як складова ринкової економіки і таким чином формує нове явище – шлюбний ринок. Закономірності шлюбного ринку такі: ціни на найменшому ринку (внутрішньоплемінному)

– найвищі, а ціни на найбільшому (конфесійному) – найнижчі; що ступінь ендогомії (заборона інонаціональних шлюбів), то більше вписувалося розмір калима.

Одним з попередників шлюбного ринку треба вважати звичай, що існував у стародавньому Вавилоні, іменований сучасною мовою шлюбним аукціоном. На відміну від калиму, тут мав місце перерозподіл грошей, отриманих за красунь, на користь дівчат, обділених привабливістю. Таким чином всі вони виявлялися заміжніми.

Шлюб із розрахунку зародився ще на зорі людства, коли люди укладали шлюби, щоб забезпечити союзи між племенами чи з іншими корисними цілями. Надалі правителі давніх країн віддавали своїх дочок і родичок за дружину правителям інших країн, щоб отримати політичні чи дипломатичні вигоди, зміцнити міждержавний союз, підвищити свій статус і т. д. Згодом мотиви шлюбу змінювалися, але його сутність залишалася незмінною. У ньому була відсутня емоційна складова, почуття взаємної любові. Шлюб із розрахунку – протилежність шлюбу з любові.

Вчені по-різному характеризують типи шлюбу, поширені в Україні у XVII–XIX ст. Так, українська дослідниця сім'ї О. М. Кравець виділяє два типи шлюбу: звичайний шлюб та «шлюб на віру», який зустрічався переважно в Подільській, Київській, Волинській губерніях, а також у Галичині та на Чернігівщині. А. П. Пономарьов пише про шлюб по зговору чи сватанню, який відбувався відкрито, за взаємною згодою молодят та їхніх батьків, відповідно до шлюбно-сімейних традицій, звичаїв та ритуалів. Також існував шлюб на віру, про який згадувалось вище, шлюб уводом та шлюб уходом. Шлюб уводом відбувався з викраденням нареченої, але з її згоди, часто без згоди батьків, а також у випадках, коли до нареченої сваталось кілька парубків. Шлюб уходом був досить поширений, і до нього вдавалися найбідніші, які не могли оплатити весілля, весільні подарунки тощо. [36]

1. Групова робота.

А зараз я попрошу Вас розділитись на групи та виконати наступне завдання:

Завдання для однієї групи.

Заповніть таблицю «Система цінностей різних поколінь», спробуйте проаналізувати, як соціально-політичні, економічні, культурні умови у країні впливають систему сімейних цінностей. Наведіть приклади.

Завдання для 2 групи.

Заповніть таблицю «Розподіл обов'язків у сім'ї у традиційному та сучасному суспільстві», спробуйте проаналізувати, яким чином соціально-політичні, економічні, культурні умови в країні впливають на структуру сімейних прав та обов'язків. Наведіть приклади.

Завдання для 3 групи:

Заповніть таблицю «Образ ідеального чоловіка/дружини», спробуйте проаналізувати, яким чином соціально-політичні, економічні, культурні умови в країні впливають на уявлення про ідеального партнера. Наведіть приклади.

5. Рефлексія. Підсумок заняття.

Що ж, наше заняття добігає кінця, і ми пропонуємо вам підвести невеликий підсумок сьогоднішнього заняття.

Сім'я – це…? Що ви дізналися на занятті? Як змінювалися уявлення людей про сім'ю? Які уявлення про сім'ю існують зараз?

Тема заняття: Особливості сучасної сім'ї, її структура, динаміка.

Мета: формування позитивної мотивації до занять; розширення уявлень про особливості сучасної сім'ї, про структуру сім'ї та її динаміку; розвиток рефлексії власного ставлення до сім'ї; формування цінностей толерантної особистості

Обладнання: роздатковий матеріал, письмове приладдя.

Хід заняття:

1. Привітання.

Добрий день, я рада вас бачити на сьогоднішньому занятті. Давайте почнемо спільну роботу з вітаннями один одного. Зробимо це таким способом.

Учасники сідають у коло і по черзі вітають один одного обов'язково наголошуючи на індивідуальності партнера, наприклад: "Я радий тебе бачити, і хочу сказати, що ти виглядаєш чудово" або "Привіт, ти як завжди енергійний і веселий".

2. Вправа: "Моя сім'я"

Ведучий пропонує у зошитах учнів написати по порядку всіх членів сім'ї, які мають входити до складу повноцінної сім'ї та дати їм ролі – наприклад, тато – глава сім'ї тощо. Після виконання завдання необхідно зачитати список із ролями.

3. Розповідь про ролі в сім‘ях.

Ви всі праві. Все, що ви зараз перерахували, і є сім'я. Сім'я – це не щось вічне, постійне та незмінне. Сім'я постійно змінюється і склад сім'ї, і кількість членів сім'ї, і навіть їх взаємовідносини називаються структурою сім'ї. Аналіз структури сім'ї дає змогу відповісти питанням, як реалізується функція сім'ї: хто у сім'ї здійснює керівництво і хто є виконавцем, як розподілені між членами сім'ї правничий та обов'язки. З погляду структури, можна назвати сім'ї, де керівництво зосереджено руках одного члена сім'ї, і сім'ї, де явно виражено однакову участь всіх членів під управлінням. У першому випадку говорять про авторитарну систему відносин; у другому – про демократичну. Різною може бути структура сім'ї залежно від цього, як у ній розподілені основні обов'язки: рівномірно чи більшість їх зосереджено руках одного члена сім'ї.

Сім'я, що складається з батьків та дітей, називається нуклеарною. А якщо сім'єю живуть ще родичі, це багатопоколінна сім'я.

Найбільш поширена структура сім'ї у суспільстві — це сім'я, що включає дорослих (чоловіка і дружину, нерідко когось із батьків) і дітей, причому у нашій країні сім'ї найбільш типово наявність одного-двох дітей.

4. Вправа «Сімейні ролі».

Ведучий роздає листочки із завданнямф

Інструкція: впишіть імена членів Вашої сім'ї, які проживають разом з Вами, та позначте кількістю зірочок, наскільки перелічені ролі характерні для

кожного з них. По завершенню виконання завдання ведучий та учасники аналізують відповіді.

Найчастіше сім'ї спрямовані на рівномірне розподіл обов'язків, і навіть рівноправне участь у вирішенні всіх сімейних проблем. У ході соціологічних опитувань на перевагу такої структури взаємин вказує більшість опитаних (Мацковський М. З., Гурко Т. А., 1986).

5. Основні стадії розвитку сім'ї. Слово ведучого.

Динаміка сім'ї. Функції та структура сім'ї можуть змінюватись в залежності від етапів її життєдіяльності. Існують різні системи виділення основних етапів життєвого циклу. Найбільш відома система «стадій», де як основна ознака розмежування стадій використовувався факт наявності або відсутності дітей у сім'ї та їх вік.

Перша стадія. Сім'я, що формується (0-5 років), дітей немає.

Друга стадія. Дітородна сім'я, вік старшої дитини до 3-х років.

Третя стадія. Сім'я з дітьми-дошкільнятами, старшій дитині 3–6 років.

Четверта стадія. Сім'я з дітьми-школярами, старшій дитині 6- 13 років.

П'ята стадія. Сім'я з дітьми-підлітками, старшій дитині 13–21 рік.

Шоста стадія. Сім'я, яка «відправляє» дітей у життя.

Сьома стадія. Подружжя зрілого віку.

Восьма стадія. Старіюча сім'я.

Ці стадії є універсальними для будь-якого суспільства, але їх проходження може мати свою специфіку, залежно від традицій і культури конкретної країни. Причинами, що визначають виділення тієї чи іншої стадії, є деякі обов'язкові події (шлюб, наприклад), виникнення нових завдань (наприклад, завдання народження та виховання дітей), зміна віку та зміна стадії психічного розвитку.

7. Рефлексія. Підсумок заняття.

Що ж, наше заняття добігає кінця, і ми пропонуємо вам підвести невеликий підсумок сьогоднішнього заняття.

Рефлексія:

- Що нового Ви дізналися на сьогоднішньому занятті?

– Який висновок можна зробити від отриманої інформації?

Таким чином, підсумувавши результати дослідження, можна зробити висновок, що у дітей сформовані уявлення про сімейні цінності і більшість із них мають високий ступінь сформованості цих уявлень і використовують сімейні цінності у своїй поведінці.

Як наслідок, підвищився рівень уявлень про сімейні цінності серед молодших школярів. Крім того, діти навчилися більш чітко та грамотно формулювати свої думки та висловлювання, навчилися давати оцінку вчинкам інших людей на прикладі героїв казок та оповідань. Якісно змінилося й навчання частини студентів. Дітям пропонувалися варіанти поведінки в різних ситуаціях. З моральної точки зору аналізуються ситуації та можливі рішення, які допомагають дітям виходити з різних ситуацій у сімейному оточенні. Зокрема, зросли й інші показники. Діти стали почуватися більш захищеними в оточенні однокласників, успішніше вести діалог і говорити на уроці. У результаті проведена педагогічна робота виявилася ефективною і розроблений комплекс заходів щодо формування уявлень про сімейні цінності у дітей молодшого шкільного віку може бути використаний у роботі вчителя початкових класів у 4 клас.

Висновки до другого розділу

Метою комплексу заходів є сприяння формуванню у молодших школярів уявлень про сімейні цінності.

Серія заходів сприяє розвитку всіх компонентів уявлень учнів щодо таких елементів:

1. Пізнавальні: повнота і широта пізнання традиційних сімейних цінностей.

2. Когнітивний: рівень інтересу до цих знань.

3. Емоційно-ціннісні: ступінь розвитку емоційного ставлення до морально значущих традиційних сімейних цінностей, їх особистісне сприйняття.

4. Поведінка: застосування дітьми у своїй поведінці засвоєних моральних норм сімейного виховання.

5. Поведінка: рівень здатності оцінювати власну поведінку та поведінку інших з точки зору дотримання традиційних сімейних цінностей.

У таблиці подано тематичний план розробленого комплексу заходів з навчання дітей молодшого шкільного віку традиційним сімейним цінностям.

Комплекс заходів включає як форму навчання, так і позакласну роботу (уроки, позакласні заходи, екскурсії).

Крім заходів, наведених у таблиці, були проведені батьківські збори за такими темами:

1) Організація сімейного дозвілля.

2) Сімейні традиції.

3) Організація дитячого свята.

4) Вечори сімейного читання.

5) Як привчити дитину до праці?

На уроці в процесі роботи ми використовували різні типи навчальних завдань, а також різноманітні прийоми і методи, такі як створення емоційно комфортної обстановки, метод ілюстрації та презентації, метод бесіди, метод проектів.

Діти вчилися ставити мету, складати індивідуальний навчальний план, а також контролювати моменти його виконання. Учні проводили самоаналіз та самоперевірку, оцінювали свою роботу на уроці та відповідали на підсумкові запитання. Крім того, учні навчилися правильно орієнтуватися у змісті матеріалу, розпізнавати сутність традиційних сімейних цінностей, самостійно робити висновки та співвідносити власні дії з різними сімейними цінностями.

Після закінчення дослідної роботи нами було проведено контрольну діагностику, що дозволяє зафіксувати зміни, що відбулися в ході цілеспрямованого виховання. Дітям пропонувалося знову виконати завдання початкового етапу роботи проектування.

Підсумувавши результати дослідження, можна зробити висновок, що у дітей сформовані уявлення про сімейні цінності і більшість із них мають

високий ступінь сформованості цих уявлень і використовують сімейні цінності у своїй поведінці.

Як наслідок, підвищився рівень уявлень про сімейні цінності серед молодших школярів. Крім того, діти навчилися більш чітко та грамотно формулювати свої думки та висловлювання, навчилися давати оцінку вчинкам інших людей на прикладі героїв казок та оповідань. Якісно змінилося й навчання частини студентів. Дітям пропонувалися варіанти поведінки в різних ситуаціях. З моральної точки зору аналізуються ситуації та можливі рішення, які допомагають дітям виходити з різних ситуацій у сімейному оточенні. Зокрема, зросли й інші показники. Діти стали почуватися більш захищеними в оточенні однокласників, успішніше вести діалог і говорити на уроці. У результаті проведена педагогічна робота виявилася ефективною і розроблений комплекс заходів щодо формування уявлень про сімейні цінності у дітей молодшого шкільного віку може бути використаний у роботі вчителя початкових класів у 4 клас.

ВИСНОВКИ

Вплив сім'ї на дитину: сім'я є найважливішим соціальним оточенням для молодшого школяра. Ставлення дитини до сім'ї має велике значення для її емоційного, психологічного та соціального розвитку.

Формування ціннісних орієнтацій: в молодшому шкільному віці діти активно формують свої ціннісні орієнтації. Підтримка розвитку позитивного відношення до сім'ї сприяє формуванню ціннісного ставлення до родинних цінностей, взаємодії та взаєморозуміння з близькими.

Серед науковців, які займаються дослідженням проблеми формування ціннісного ставлення до сім'ї у молодших школярів варто виділити наступних:

Бех І.: психолога, професора Київського національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, яка досліджує питання формування ціннісного відношення до сім'ї та сімейних цінностей у молодших школярів;

Борисюк Н.: доктора психологічних наук, професора Львівського національного університету імені Івана Франка, яка займається дослідженням впливу сімейного середовища на формування ціннісного ставлення у дітей;

Кочарян О.: доктора психологічних наук, професора Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, яка також вивчає питання формування ціннісного відношення до сім'ї та сімейних цінностей у молодших школярів.

молодший шкільний вік – це час позитивних змін і перетворень. Тому такий важливий рівень досягнень кожної дитини в цьому віці.

Якщо в цьому віці дитина не відчуває радості від навчання, не набуває працездатності, не навчиться любити близьких, берегти природу, не набуває впевненості у своїх силах і вміннях, їй буде набагато важче робити це. це в майбутньому супроводжуватиметься незмірно вищими психологічними та фізичними витратами. Причому соціальний досвід дитини - це не те, що вона знає і пам'ятає, тому що прочитала і дізналася, а те, що вона пережила, і цей досвід постійно визначає її вчинки і дії.

У концепції духовно-морального розвитку і становлення особистості українського громадянина, яка є ідейною основою стандарту, сказано: «Сімейна культура - це усвідомлення безумовної цінності сім'ї як фундаментальної основи нашої приналежності до родини, народу, Батьківщини; розуміння та дотримання моральних засад родини, таких як любов, взаєморозуміння, взаємодопомога, шанування батьків, турбота про молодших і старших, відповідальність один за одного; дбайливе ставлення до життя людини, турбота про продовження роду» [26].

Концепція стверджує, що духовно-моральний розвиток особистості починається в сім'ї. Це перший етап становлення особистості. З метою забезпечення збереження і розвитку спілкування, неперервності, спадкоємності та органічного налагодження виховного процесу дитини, що вже здійснюється в сім'ї, загальноосвітня школа повинна співпрацювати з сім'єю в здійсненні процесу навчання, духовно-морального розвитку дитини. Створення спільного простору духовно-морального виховання та формування, відкритого до соціального середовища школи та родини; передумови для того, щоб школа була не тільки закладом, в якому відбувається навчання, а й стала соціальною сім'єю для дитини [26].

Таким чином, сім'я, побудована на традиційних сімейних цінностях, таких як любов, вірність, взаємоповага, самопожертва, турбота один про одного, теплота сімейних стосунків, спільність сімейних інтересів, відповідальність, праця, воля, є основа фізичного та психічного здоров'я підростаючої особистості та патріотизму.

Аналіз педагогічних праць з проблеми дослідження виявив наступне. Особливу увагу науковці приділяють розлученню батьків як фактору, що негативно впливає на особистісний розвиток дітей. Ряд вчених вказують на те, що зростає ціна виховного впливу матері (надмірна опіка, дріб'язковий контроль, диктат, любовний деспотизм). Деякі педагоги і психологи вважають, що мати з розумним і відповідальним підходом до виховання дітей потенційно здатна забезпечити процес повноцінного особистісного розвитку дитини в неповній сім'ї. У сучасних соціально-економічних умовах сім'я вважається

найважливішим інститутом соціалізації, який найкраще працює в гармонійному поєднанні сімейного і суспільного виховання для всебічного розвитку особистості дитини.

Ефективність дитячоорієнтованої виховної функції сім'ї значно підвищується, коли її виконує подружня пара – батько та мати. З цього випливає, що стабільність сімейного простору є одним із важливих факторів забезпечення психічного здоров'я та емоційного благополуччя дитини.

Проектна робота виконана в 4 класі Білоберезького ліцею. У роботі взяли участь 20 учнів 10-11 років

Метою проектної роботи є розробка та апробація комплексу заходів щодо формування народнопедагогічного уявлення про сімейні цінності у дітей молодшого шкільного віку.

Робота проводилась поетапно:

1 етап – вивчення теоретико-методичних основ формування у молодших школярів уявлень про сімейні цінності.

2 етап – визначення діагностики рівня уявлень про сімейні цінності в учнів.

3 етап - розробка та апробація комплексу заходів щодо масового виховного уявлення про сімейні цінності у дітей молодшого шкільного віку.

Опишемо елементи діагностики уявлень про сімейні цінності у молодших школярів.

Отримані результати свідчать про те, що більше половини дітей мають уявлення про сімейні цінності і, ймовірно, використовують їх у середньому, тобто не в кожній ситуації і не завжди в повсякденному житті. Лише 3 дитини показали низьке значення. У цьому плані учням треба допомогти.

Таким чином, підсумувавши результати діагностики, можна зробити висновок, що діти мають уявлення про сімейні цінності, більшість з них мають середній рівень сформованості цих уявлень і використовують у своїй поведінці сімейні цінності. Проте є деякі діти, у яких ці уявлення про сімейні цінності сформовані недостатньо, що актуалізує проведення додаткової педагогічної

роботи з формування у дітей молодшого шкільного віку уявлень про сімейні цінності.

Метою комплексу заходів є сприяння формуванню у молодших школярів уявлень про сімейні цінності.

Серія заходів сприяє розвитку всіх компонентів уявлень учнів щодо таких елементів:

1. Пізнавальні: повнота і широта пізнання традиційних сімейних цінностей.

2. Когнітивний: рівень інтересу до цих знань.

3. Емоційно-ціннісні: ступінь розвитку емоційного ставлення до морально значущих традиційних сімейних цінностей, їх особистісне сприйняття.

4. Поведінка: застосування дітьми у своїй поведінці засвоєних моральних норм сімейного виховання.

5. Поведінка: рівень здатності оцінювати власну поведінку та поведінку інших з точки зору дотримання традиційних сімейних цінностей.

У таблиці подано тематичний план розробленого комплексу заходів з навчання дітей молодшого шкільного віку традиційним сімейним цінностям.

Комплекс заходів включає як форму навчання, так і позакласну роботу (уроки, позакласні заходи, екскурсії).

Крім заходів, наведених у таблиці, були проведені батьківські збори за такими темами:

1) Організація сімейного дозвілля.

2) Сімейні традиції.

3) Організація дитячого свята.

4) Вечори сімейного читання.

5) Як привчити дитину до праці?

На уроці в процесі роботи ми використовували різні типи навчальних завдань, а також різноманітні прийоми і методи, такі як створення емоційно комфортної обстановки, метод ілюстрації та презентації, метод бесіди, метод проектів.

Діти вчилися ставити мету, складати індивідуальний навчальний план, а також контролювати моменти його виконання. Учні проводили самоаналіз та самоперевірку, оцінювали свою роботу на уроці та відповідали на підсумкові запитання. Крім того, учні навчилися правильно орієнтуватися у змісті матеріалу, розпізнавати сутність традиційних сімейних цінностей, самостійно робити висновки та співвідносити власні дії з різними сімейними цінностями.

Підсумувавши результати дослідження, можна зробити висновок, що у дітей сформовані уявлення про сімейні цінності і більшість із них мають високий ступінь сформованості цих уявлень і використовують сімейні цінності у своїй поведінці.

Як наслідок, підвищився рівень уявлень про сімейні цінності серед молодших школярів. Крім того, діти навчилися більш чітко та грамотно формулювати свої думки та висловлювання, навчилися давати оцінку вчинкам інших людей на прикладі героїв казок та оповідань. Якісно змінилося й навчання частини студентів. Дітям пропонувалися варіанти поведінки в різних ситуаціях. З моральної точки зору аналізуються ситуації та можливі рішення, які допомагають дітям виходити з різних ситуацій у сімейному оточенні. Зокрема, зросли й інші показники. Діти стали почуватися більш захищеними в оточенні однокласників, успішніше вести діалог і говорити на уроці. У результаті проведена педагогічна робота виявилася ефективною і розроблений комплекс заходів щодо формування уявлень про сімейні цінності у дітей молодшого шкільного віку може бути використаний у роботі вчителя початкових класів у 4 клас.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артамонова, Г. О. Права дитини. Розробки уроків варіативного курсу. 4-й клас Х. : Вид. група «Основа», 2014. 176 с.
2. Барташнікова І., Барташніков О. Розвиток наочно-образного та логічного мислення дітей. Тернопіль: Богдан, 1998. – 79с.
3. Барташнікова І., Барташніков О. Розвиток сенсорних здібностей і пам’яті. Тернопіль: Богдан, 1998. 70с.
4. Барташнікова І., Барташніков О. Розвиток уваги та навиків навчальної діяльності. Тернопіль: Богдан, 1998. 46с.
5. Бех, І. Виховання як духовно-моральне удосконалення особистості. Рідна школа. 2014. № 4–5. С. 21–25.
6. Бех, І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності : навч. посіб. К. : Академвидав, 2009. 248 с.
7. Васіна, Е. Н., Барибіна, А. В. «Я + я», «я + Я»: арт-альбоми для сімейного консультування. К .: Генеза, 2011 року.
8. Вишневський, О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. 3-є вид., доопр. і допов. К. : Знання, 2008. 568 с.
9. Вчися граючись Л. В. Артемова. Київ “Томіріс”, 1990. С. 3-5
10. Говорун Т.В., Кікінеджі О.М. Психологія статі. Т, 2002.
11. Єніна Л. Гімнастика розуму. 2002. №4. С.24-25
12. Кононко, О. Плекати особистість-головна місія вчителя: параметри особистого зростання учня.Учитель початкової школи. 2014. № 2. С. 7–9.
13. Коробко С. Особливості розвитку пам’яті учнів. 1999. №2. С.12-15
14. Корчагіна Ю.І. Агресивні діти. Здоров’я дітей. Додаток до газети «1 вересня». 2008, № 2. С. 12-18
15. Кравчук, Л. В. Сходинки етичного зростання : навч.-метод. посіб. для 3-го кл. К. : Шк. світ, 2012. 126 с.

16. Кузьмінський, А. І. Педагогіка : підруч. А. І. Кузьмінський. 2-ге вид., перероб. і допов. К. : Знання, 2004. 445 с.

17. Лесик, Г. Сучасний стан соціально-гуманітарної підготовки у вищій школі України в умовах інтеграційних процесів. Вища освіта України. 2014. № 1. С. 66–71.

18. Мельничук, С. Г. Педагогіка: теорія виховання: навч. посіб. для студ.ВНЗ. К.: Слово, 2012. 288 с.

19. Науменко В.О. Посієш вчасно - вродить рясно. - К.: А.С.К., 1997.

20. Основи національного виховання: Концептуальні положення. К.: Інформ.-вид. центр «Київ», 1993. Ч. 1. 152 с.

21. Початкова школа. 1997. “Гра у становлення особистості дитини”. ст. 41-43 Є. Томиткін, Л. Нагай.

22. Початкова школа. 6’97 “Роль гри у навчанні і вихованні молодших школярів” С. 40-45.

23. Початкова школа. 9’97 “Дидактичні ігри” С. 49-50.

24. Психологічний часопис. 2019. № 3(23). С. 137–152.

25. Психологія сімейних взаємин. Навчальний посібник (За ред.. Корольчука М.С. Київ, 2010.

26. Різновиди любові: любов-пристрасть, любов-дружба. Підтримування відносин. Д.Майерс. Соціальна психологія. С.559-585.

27. Савченко, О. Я. Виховний потенціал початкової освіти: посіб. для вчителів і методистів почат. Навчання. О. Я. Савченко. 2-ге вид., доповн.,переробл. К. : СПД Богданова А. М., 2009. 226 с.

28. Савчин М. Здоров’я людини: духовний, особистісний і тілесний виміри: монографія. Дрогобич: ПП «ПОСВІТ», 2019. 232 с.

29. Технології виховання. К.: Шк. світ, 2011.128 с.

30. Титаренко Т. М. Сучасна психологія особистості. Київ: Марич, 2013. 232 с.

31. Титаренко Т.М. Крізь статево-вікові обмеження. Життєвий світ особистості у межах і за межами буденності. – К.: Либідь, 2003. – С.113-138

32. Фокіна, Т. В. Правовий порадник для учнів, батьків, педагогів. Виховна робота в школі. 2011. № 1. — С. 8–12.

33. Шев'якова, І. С. Я – громадянин України: виховний захід, 1-4 кл. Виховна робота в школі. 2014. № 8. С. 12–15.

34. Шкода, М. Н. Традиції і свята українського народу. Донецьк : БАО, 2007. 384 с.

35. Явоненко М. Розвиток уяви та літературних здібностей молодших школярів. 2003. №3. С.16-17

36. https://dse.org.ua/arhcive/16/6.pdf